

У К Р А І Н С Ь К А
РЕВОЛЮЦІЙНО - ДЕМОКРАТИЧНА
П А Р Т І Я

**Н А Ш І
П О З И Ц І І**

4-й пленум ЦК УРДП. — Звернення Генерального Секретаря до учасників IV пленуму ЦК УРДП. — В. Гірчак: Які здобутки визнаємо. — Ів. Слобожанин: До аграрної проблеми на Україні. — М. Воскобійник: Територіальні підстави Української Держави. — І Брусний: Тимчасові висліди дискусії про соціалізм. — М. Хвильовий: Апологети писаризму.

2

Н А Ш І П О З И Ц І Ї

ОРГАН ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ
Української Революційно - Демократичної Партії

diasporiana.org.ua

Число 2. Вересень 1948 р.

Видавництво ЦК УРДП

4-й пленум ЦК УРДП

В днях 11 і 12 вересня ц. р. відбувся ІУ-й Поширений Пленум Центрального Комітету УРДП разом з членами Контрольної Комісії та Партиїного суду.

Пленум заслухав лист-звернення Генерального Секретаря до учасників ІУ-го Поширеного Пленуму ЦК УРДП (текст звернення публікується у вересневому числі „Наших Позичій“ — Ред.) та обговорив ряд важливіших питань партійної роботи, зокрема про чергові завдання партійних осередків, про міжпартійні переговори, про стан роботи відділу ідеологічної проблематики і пропаганди, про роботу видавничого, фінансово-господарчого і військового відділів.

Контрольна комісія довела до відома учасників Пленуму наслідки ревізії роботи відділів та подала ряд конкретних вказівок до роботи надалі.

До кожного пункту порядку денного прийнято відповідні постанови.

Пленум задовольнив прохання секретаря фінансово-господарчого відділу І. Дніпрового про увільнення від виконання від попередніх обов'язків. Виконання обов'язків секретаря фінансово-господарчого відділу тимчасово доручено п. Петрові Маїс (з партійного активу).

Секретарем Відділу Особливих доручень, що повстав у наслідок розукрупнення військового відділу, обрано п. Данила Вінницького.

ЦК УРДП

Звернення Генерального Секретаря до учасників IV пленуму ЦК УРДП

Сердечно вітаю всіх учасників IV-го Пленуму ЦК. Бажаю успіху в роботі, стійкості на нашому такому безлюдді, а головне — ясності в думанні та політичних прагненнях і настановленнях.

При наявності певного „смятіння в умах“ в нашому політичному світі взагалі, а серед деякої частини наших людей зокрема, хочу, отак позаочно беручи участь в роботі пленуму, зробити кілька своїх зауваг, в інтересах внесення ясності в питання для нас сугубо принципової і рішальної ваги. Хочу сказати ось що, друзі мої . . .

Але раніше — хочу зробити попередження про речі, які є теж вислідом певного „смятіння в умах“. Не шарахайтесь від слабодухості і розпуки в царину шукань якихось партійно-політичних чудес, не підхоплюйте чужих і не творіть своїх ніяких чудодійних проектів реорганізації українського політичного світу, якихось екстрарятункових політичних новотворів, „універсальних“ і „всеобіймаючих“. Все те наївне. І може привести тільки до розламу і загублення того, що є і що ми так мужньо і віддано з вами творили, розбудовували і розбудовуємо. Моя думка, раніше в листі висловлена і вам відома, — теж підлягає всебічній перевірці і вдумливого підходу Вашого. Треба глибоко зважити всі „за“ і „проти“. Якщо ми в стані зробити такий тяг, як я писав, з максимальним ефектом, — цебто зі **збереженням і піднесенням авторитету нашого руху (УРДП)**, — тоді робім.

Якщо ві, якщо це загрожує тяжкими комплікаціями, — **тоді не робім ні в якому разі!**

А тепер про основне. Про те, що мусимо мати на

оці, щоб не розгубитись в тій атмосфері „смятіння в умах“, — яка в українському політичному світі панує нині. При чому, я тут не збираюсь сказати чогось нового. Я хочу лише нагадати, повторити те, що лежить в основі основ нашого політичного думання, що є ґрунтом, на якому стоїмо ми і цілий наш рух. Я хочу це викласти, стиснувши його до характеру основ нашої політичної абетки, в кількох пунктах. Але прошу бути терплячими і дочитати до кінця, вибачаючи може деякі банальности (що стали банальностями від упертого повторювання), що ж зробиш, іноді треба повторювати речі до банальности, нагадувати про них, коли їх забувають, ганяючись за ілюзорною політичною „жар-птицею“ маляхіяньською. Отже:

1. Стоїмо на принципі, що-доки за справу виборення і збудування Української Держави не візьмуться **українські селяни і робітники**, — доти ніякої української держави не буде.

2. Бо українські селяни і робітники — це є нині єдиний **продуцент** в Україні, який продукує матеріяльні цінности, який **уміє, хоче і буде** (і тільки він) володіти засобами продукції і оборони. І через те їм — селянам і робітникам і їхній **аристократії** (за В. Липинським) — цебто інтелігенції селян і робітників, — що ми в сумі називаємо українським **трудоим народом**, — **на українській державі по справжньому залежить**. Їм на ній залежить, як єдиним і законним господарям української землі нині.

Бо поза ними немає **жадної кляси** сьогодні на Україні, яка би хоч існувала, а не кажемо вже володіла засобами продукції і оборони, і яка би хотіла і могла за українську державу боротись. Міщухи і спекулянти, різні інтелігенствуючі здеклясовані, мовляв Липинський, націонал і соціал дєрвіші і кудесники не йдуть в рахубу, бо для їхнього „визвольного“ галасу, для їхнього хотіння бракує основного — сили, а головне — здатности володіти засобами продукції і оборони.

3. Говорячи про селян і робітників сьогоднішньої України, ми трактуємо їх нині як соціяльну верству **клясово однородну**, суцільну, що є історичним фактом. Як соціяльну верству з однаковими, єдиними інтересами політичними, соціяльними і національними. Ці спільні інтереси єднають їх в моноліт. І в боротьбі за ці інтереси — ці українські єдині **продуцентри і войовники** (а не полі

тичні малахіяни) будуть і мусять виступати єдиною когортою. Але:

4. Але, щоб виступати їм єдиною когортою, єдиним національним монолітом, і щоб свої інтереси вибороти: здобути владу, відвоювати свою землю і фабрики, звільнити від окупанта і відбудувати свою національну Суверенну Державу, — українським робітникам і селянам, цим продуцентам і войовникам, **потрібна залізна організація!**

І ось тут підходимо до основного, до питання, яка українська політична партія сьогодні потрібна. І твердимо:

5. Попри всю гарячкову метушню різних політичних комбінаторів, „фахових“ і ще сто разів „фаховіших“ політиків, не спростованим лишається факт: Ніяка універсально-інтелігентствующа, з найкраще „балакаючих, деклямуючих і пишущих“ інтелігентів — як носіїв здеклясованої націоналістичної чи соціалістичної ідеології — складена партія **не потрібна**. Хоч би вона була і сто раз соборницька. Ні.

Потрібна ота партія, яка би дала українським продуцентам і войовникам **залізну організацію. Потрібна партія українських селян і робітників.**

Якщо ми такої партії не створимо, значить ми, як нація нічого не варта. Значить ми не нація, а якийсь „плачуче, деклямуюче і співаюче“ інтелігентсько-націоналістичне непорозуміння. А особливо, коли ми ще й чинимо опір тій єдино доцільній тенденції, — тоді ще гірше. Але всякий тут опір мусить бути немилосердно розгрозщений.

6. Потрібна партія, яка би, як авангард українських продуцентів і войовників — українських робітників і селян — змогла їх очолити, досконало ідейно озброїти, дати їм залізну організацію, дисципліну і **фанатичну волю** до виборення національно-державної незалежності. Партія плоть від плоті і кість від кісти **трудового народу.**

7. Така партія робітників і селян, очевидно, мусить складатися і із інтелігенції також. Але не тій „інтелігенції взагалі“, що фактично є здеклясованим духовим, плебейством, а тій інтелігенції, що є аристократією (за Липинським) отого сьогоднішнього українського продуцента і войовника. Цебто, отої високофахової, технічної, державно-творчої, робітничо-селянської інтелігенції, і тій, що **такою** хоче бути. Тії, що свою оцю аристократичну

місію усвідомлює і в свідомости цього діє, пише, творить і змагається.

8. Розбудовуючи таку партію — партію, яка би дала **єдиному** сьгоднішньому українському продуцентові і войовникові — т. зв. українському трудовому народові — залізу організацію і успішно повела його до бою за національну свободу і державну незалежність, — це і є **наше завдання**

Для цього й створено УРДП
Такою партією вона задумана.

Для того вона існує.

І для цього її треба всіма силами
берегти, кріпити і розбудовувати.

Цебто берегти, кріпити і розбудовувати, як партію українських селян і робітників, волею і жертвенною працею **аристократії** тих робітників і селян.

9. Така партія — цебто робітничо-селянська і буде сама **універсальна**, бо на реальний універсальний ґрунт оперта, українська партія. Єдино потрібна і перспективна. Всі інші проекти творення „універсальних партій“ — це є малахіяństwo і неминуче мусить привести до більшого чи меншого збіговиська звичайних „націоналістичних“ чи „соціалістичних“ здекласованих „дервішів, магів та кудесників,“ які ніколи не відіграють в боротьбі за Українську Державу організуючої ролі, а лише ролю деструктивну, боротимуться не за державу, а за свій чад в голові — за свої „ізми,“ за гегемонію своїх дервішівських корпорацій.

10. В питанні націоналізму — то така партія, як ми творемо й будемо творити, цебто партія селян і робітників, цебто УРДП, буде своєю суттю і самим фактом існування **найбільше націоналістичною**, бо на реальну, продукуючу націю оперта і в ім'я її діюча. Але трактуємо **націоналізм, як патріотизм, любов до своєї землі і всього на ній суцього і тому продукуючому народові приналежного.**

Що ж до „націоналізму“ в лапках, як ідеології націонал-мішухів і спекулянтів, здекласованих шукачів влади і диктатури, як ідеології повзучого фашизму, то вважаємо його явним для української справи згубним і шкідливим.

11. Українському народові — продуцентові не потрібні ніякі „націоналістичні дервіші“ (та ще такі, яких він спостерігав недавно), як непотрібні й соціалістичні та демократичні „волхви і кудесники“ — спасителі миру.

Йому потрібні організатори, стратеги і залізної волі проводирі. Кров від крові і кість від кістки його сини, до гроба йому вірні і безоглядно віддані.

Дати, вишколити українському народові фалангу відданих організаторів, стратегів і боєвих командирів — це і є задачею такої політичної партії.

12. І нарешті — якщо ми хочемо щоб українська національно-визвольна боротьба була виграна, то на слугування тому єдиному сьогоднішньому продуцентів і войовникові українському мусить стати все, що є дієздатним і боєздатним з усіх решток інших соціальних прошарків — стати безоглядно, віддати свій досвід, енергію і життя — якщо хоче прислужитися справі українського визволення і державного будівництва, а не стати гальмом і знаряддям руїни.

Ось основні пункти, які ми все мусимо мати на оці, від яких мусимо відправлятися і у всіх своїх діланнях і думанні, якщо хочемо створити справді потрібну партію, і якщо не хочемо розгубитися і стати в тупик в отім „смятінні в умах“, яке має місце скрізь навколо нас. І нарешті, якщо хочемо увійти в українську історію, як конструктивний чинник.

Ці основні засади **треба засвоїти** твердо кожному членові партії. І це з рештою мусить бути підґрунтям всієї нашої роботи.

Це мусить бути хребтом, що не давав би кожному так легко згибати в бік всяких химер і фікцій.

Неусвідомленість цього (з вини проводу) є причиною певного хитання і розгубленості серед деякої частини наших товаришів під натиском різної малахіяньської пропаганди.

Є ще частина членів, які перебувають в стані депресії і „смятіння“ через брак чогось екстра, чогось **потрясаючого** в діяльності УРДП, як є й такі, які сами не знають, чого вони в УРДП. Цей елемент мусить одсіятись, щоб не заважати іншим, бо ми розваг нікому не гарантували, натомість — кропітну, уперту і тяжку, а в переді ще й ризиковану роботу.

На останку хотів би побажати всім членам ЦК і всьому активові **конче** прочитати, продумати і проробити „Листи“ В. Липинського. Для політичного вишколу це конче потрібне. І смію сказати, що коли науку В. Липинського обернути з утопійної гетьмансько-дворянської голови на реальні робітничо-селянські поги, то

його „Листи“ можуть і мусять стати настольною книгою кожного члена УРДП.

Повернути ж його з утопійної голови на реальні ноги — це наше завдання. Завдання наших мислителів, отієї аристократії, — інтелігенції робітничо-селянської. У гетьмаців Липинського треба забрати, бо він їм чужий і не потрібний, як непотрібний безногому балет-майстер.

Ось так, друзі мої!. Вітаю. Бажаю енергії і доброго творчого гумору. Головне — не губитися і не втрачати перспективи. Важно бути дружними, спаяними, відважними і сильними духом, — і ніякі фортеці перед нами не встоять, бо за нами стоїть та сила, якій **призначено і найбільші фортеці зрушити.**

З товариським привітом!

Які здобутки визнаємо

В деяких колах нашої еміграції панують необґрунтовані, а навіть шкідливі думки, що Велика Україна — це голий степ, що там з 1917 року, крім руїни, нічого не створено, а коли щось і створено, то воно все, мовляв, наскрізь большевицько-советське і разом з тою системою має бути зліквідоване. Що, мовляв, нам, як повернемось на рідні землі, доведеться заново насаджувати і розбудовувати ледве не всі ділянки і форми господарчого й культурного життя з початку, і що нібито лише ми, еміґрація, можемо врятувати і відродити Україну. А тому, як емісари, готуймося до цієї відповідальної і почесної роботи.

На думку цих кіл, еміґрація має бути „варягами“ для України.

Такі люди є з різних земель. Але зродилася ця „концепція, звичайпе, на „заході“. На жаль, а може й на щастя, авторами і ревними пропаґаторами її є ті люди, що не жили в підсоветській дійсності, багато дечого не бачили і не знають. Може тому й немає чого дивуватися з таких їхніх міркувань. Тепер цих людей уже небагато, раніш було більше, і вони часто, негуючи перед чужинцями все підряд в своєму краю, роблять ведмежу послугу для нашого краю і для свого народу.

Озброєні такою дивовижною і жалюгідною „концепцією“, в часи гітлерівської інвазії на Україну в 1941-42 роках, „емісарствували“ на Україну і деякі з наших націоналістів і в тамтешній практиці дуже пообпікали собі пальці. Правда, то їх мало чому навчило, і вони й зараз не хочуть признатися в банкрутстві цього „варязького походу“, а, навпаки, приписують собі надзвичайні успіхи і найвно тішаються з цього.

Та не про це має бути мова. Хочемо кинути світ

на той „голий степ“ і показати в ньому те, чого дехто уперто не хоче бачити і розуміти.

30 мільйонів українського народу Зазбручанської України впродовж більше як чверті 20-го століття, а від 1939 року (скоро 9 років!) і решта українського народу, перебуває під окупацією Російської советсько-комуністичної системи. В тій окупаційній дійсності відбувався поєдинок Духа Українського Народу, що має тисячолітню історію і перебуває позасьогоднішнім історичним часом, з одного боку, та політичною окупаційною системою, що є лише продукт певного часу, з другого боку. А відомо, що політична система, якою б вона не була, може лише впливати на розвиток і гамунання тих чи інших суспільно-громадських і господарчих форм життя народу, але ніколи не може припинити життя народу, а тому і боротьби духа народу та конструктивної творчости його.

Підкреслюємо, що більше чверті 20 го століття 30 мільйонів українського народу жило, працювало і боролось. Але коли б, насправді, так не було, а сталося так, як проголошують аматори „голоного степу“, і коли б за такий період народ в умовах безнастанної і жорстокої боротьби, навіть з найвитонченішою в хижатцтві політичною системою, не спромігся для себе щось конструктивного створити, і не залишив би для своєї істовії будьяких позитивних здобутків, то мимоволі прийшли б ми до сумного висновку, що такий народ ніколи не виборе собі волі, ніколи не матиме своєї держави, і в неволі загине. А політична еміграція такого народу, якою б вона не була, теж нічого не варта, бо без свого народу вона тим більше не виборе своєї держави.

Але чи дійсно було так?

Ми живемо в добу найдивовижнішого застосування електрики, турбінових моторів, навіть атомової енергії. Живемо в добу надзвичайного розвитку механізації народнього господарства і шаленого розвитку промисловости на базі, часто навіть нищівного, використання підземних надр. Сьогодні, навіть на далекій півночі, в широтах з вічною мерзлотою, завдяки наявності підземних надр (напр. вугілля на острові Шпіцберген) зростають промислові міста з модерними, європейського типу, комунальним господарством і культурно-освітніми закладами. І тому сьогодні в світовій економіці, а значить і в світовій політиці, пануючу ролю відіграють ті країни,

що є високо індустріально розвинені. Підрядну ж роль відіграють економічно відсталі країни, експортери грубої сировини.

Україна своїм комплексом природних багатств, рівно ж тереном і населенням, була найважливішим складником старої Російської імперії, такою вона увійшла і до нової Російської імперії—СРСР. Большевики, готуючись до світової революції і другої світової війни, і не бажаючи залежати від капіталістичного світу, максимально розбудовували свою промисловість, в тому і на Україні, хоч далеко не в такому комплексі, якби ця промисловість розбудовувалась в національних інтересах українського народу.

І як не намагалися большевики перед другою світовою війною створити десь на сході (Урал, Сибір тощо) другу велику промислову базу і цим унезалежити себе на випадок війни і втрати України, вони повністю або, навіть, в більшій мірі цього не могли досягнути і примушені були все таки розбудовувати свою основну промислову базу на Україні—в Донбасі й Криворіжжі. І тому видобуток кам'яного вугілля Донбасу перед другою світовою війною в порівнянні до 1913—14 року потроївся, складаючи 60% загального всеросійського видобутку, а в Кривому Розі за той же період видобуток залізної руди збільшився в 4 рази, складаючи 61% загального всеросійського видобутку. Рівнобіжно з видобутком руди в такій же мірі зросло витоплення чавуну і сталі (криці), що кількісно за останні роки перевищувало продукцію, навіть, такої промислово розвиненої країни як Франція.

А лише ці два види сировини були і є головною базою загального розвитку промисловости, в першу чергу хемічної, металургійної, машинобудівельної й іншої, що за останні десятиліття фактично на Україні зродилась і буйно розвинулась. Зросло багато нових фабрик і заводів. Валова продукція великої промисловости України проти 1914 року збільшилась більше як на 11 раз, продукція електроенергії збільшилась на 24 рази, а продукція машинобудування збільшилась на 50 раз.

Цей зрост валової продукції промисловости потягнув за собою зріст робітництва, розбудову промислових міст і осередків, застосування модерної техніки, а це все разом вимагало готування великої кількості нових висококваліфікованих кадрів, розвитку фахових середніх і високих шкіл, а також розвитку наукових інституцій і закладів. Тому замість дореволюційних 14 вищих учбо-

вих закладів, в яких навчалос'я коло 26 тисяч осіб, на Україні стало 166 вищих учбових закладів, в яких навчається коло 128 тисяч осіб.

В цей розвиток і розбудову було вкладено велетенську людську працю, енергію і капітал. В к л а д ц е й з р о б л е н о не чужими людьми і руками, а підневільною рабською працею, руками, потім і кров'ю тих же мільйонів українського народу. Тому ця вся розбудована промисловість, після ліквідації політичної, сьогодні пануючої, системи—залишиться на службі українського народу як його національний творчий здобуток.

Провадячи в зовнішньому світі, особливо серед поневолених і узалежнених народів, облудну пропаганду комуністичних ідей, втіленням яких є ССРСР — „визволитель і носій нової своєї советської культури“, і конкуруючи в цьому з зовнішнім світом, большевики примушені були насаджувати бодай національні форми тієї культури (школи, мова, преса, театр, кіно, радіо, мистецтво тощо), витравлюючи з тієї культури національний зміст.

Україна ж, як найбільша в тому Російсько-советському союзі союзна республіка, мала незгладимі традиції УНР, традиції збройної боротьби, зокрема з советською і з усякою Росією, за свою незалежність, боротьби, в якій той 30-ти мільйоновий народ пробудився, національно прозрів, на весь світ задекларував про своє існування і приступив був до впорядкування свого власного життя в своїй незалежній державі.

А тому, що традиції ті окуплені кров'ю свого народу, годі було зтерти з сторінок історії, годі було „закрити“ визвольного духа пробудженого українського народу, то й большевики, творячи свою нову державну форму ССРСР і маючи поразки й невдачі першого періоду свого життя—періоду військового комунізму, та не знаючи ще, до чого призведе їхній експеримент комуністичної революції, примушені були, нехай і формально, створити, нехай і советську соціалістичну, але Українську Республіку. І це формальне творення У С С Р в під советській дійсності було вимушеним продовженням Великої Української Революції, продовженням трирічних традицій української незалежності.

Пробуджений народ, опинившись в новій невідкличній ситуації і використовуючи первопочатковий

советський лібералізм та тодішні легальні форми, посправжньому взявся до національної відбудови України на всіх ділянках господарчого і культурно-освітнього життя, вкладаючи в свою роботу не лише форми, а й національний зміст. І то до такої інтенсивної відбудови, яка поширила й поглибила та зміцнила підвалини незалежного державного життя України мабуть не менші, ніж були започатковані і здійснені в 1917-21 рр.

В цей період советський уряд, на чолі з Власом Чубарем (якого більшовики потім потайки знишили), в тій формальній УССР справді мав деякі автономні права і більшість його міністерств (народних комісаріятів), за винятком військового, зовнішньої торгівлі і зовнішніх справ, були в якійсь мірі незалежні від Москви. Сільське господарство, після ліквідації поміщицьких, державних, царських і церковних маєтностей та передачі землі селянам в трудове користування, переживало хвили буйного піднесення свого розвитку, а йому підпомагала, максимально розвинена, сільсько-господарська й кредитова кооперація, очолювана своїм центром — Всеукраїнською Кооперативною Спілкою.

Всі ділянки господарства й промислу були об'єднані в українські трести, підпорядковані лише своїм міністерствам і своєму урядові, що були тоді не лише формою, а й змістом українськими. Наприклад, до 1929 року всі 36 рудоуправ, що об'єднували всі шахти Донбасу, були підпорядковані „Донвугіль“, який, як автономна українська господарча одиниця, містився в Харкові і підлягав лише українському урядові. Пізніше, в зв'язку з централістичним наступом Москви на Україну, всі ці рудоуправи були реорганізовані в 5 вугільних трестів, підпорядкованих безпосередньо „Союзвугіль“, що сидів у Москві.

Поширилися, започатковані в 1917-21 рр. та зроджені нові, різні форми суспільно-громадського й культурно-освітнього життя. Це система народних початкових трудових шкіл з обов'язковим навчанням, система загальноосвітніх і фахових шкіл, яких на Україні нараховувалося до 30 тисяч з понад 6,5 мільйони учнів, система вузької спеціалізації високих шкіл, система позашкільних закладів, система всіх ділянок мистецьких закладів (театр, кіно, клуби, спорт, преса, видавництва тощо). В цей час відродилася Українська Автокефальна Православна Церква. Широко розвинула свою працю, ство-

рена ще 1918 року, Українська Академія Наук в 30 різних науково-дослідних інститутах, розкиданих по всіх теренах України: Києві, Харкові, Дніпропетровському, Одесі тощо. А що Академія справді тоді була українською, є той факт, як стверджує сама советська преса, що під час процесу „Спілки Визволення України“ 1930 року серед її співробітників не було жодного комуністичного партійного осередку.

Тоді в Київському університеті (1925-1929), а також по університетах і інститутах інших міст України, всі лекції читано виключно українською мовою. Від всіх службовців державних установ вимагалось знання, насамперед, української мови, що скрізь в Україні була державною мовою.

То був період, коли з українського села до середніх і високих шкіл потягнулись десятки й сотні тисяч української молоді, що згодом, заміщаючи фахівців ще царських часів, заповнили кабінети і катедри навчальних і наукових закладів, кабінети і командні висоти інженерів, економістів, агрономів, лікарів, містців, директорів, високі пости військовиків, посади техніків, майстрів і різних службовців.

До державницької служби Україні прийшла зовсім нова фахова кваліфікована сила з зовсім відмінними поглядами, ментальністю і життєвою практикою. То прийшла нова духова українська сила.

Ілюстрацією до цього можна навести такі факти.

В селі Медвині, на Київщині, що мало до 12 тисяч населення, до революції не було навіть середньої школи і жодної людини з вищою освітою. 1926 р. із загального числа учнів, що закінчили 7-му класу народньої школи, 36 осіб, в тому 8 дівчат, пішло вчитись до середніх фахових (педагогічної, агрономічної, механічної, медичної і кооперативної) шкіл. 5 учнів одної класи, що закінчили ту ж школу 1918 р., покінчили високі школи і стали архітекторами, інженерами й агрономами, при чому, два з них стали в Києві в домими професорами. З того самого села пізніше покінчило високі школи до 100 осіб, а середні—до 300 осіб. В селі Хиженці Лисянського району в одній селянській родині Л. всі 7 душ дітей (3 хлопці і 4 дівчат) закінчили високі школи і стали інженерами, хеміками, агрономами. В селі М. Богуславського району в селянській родині Д., де мати була зовсім неписьменною, з 8-ми душ дітей 4 хлопці

скінчили високі школи (всіх їх большевики розігнали— 3-х ув'язнили і невідомо де поділи, а 4-й в еміграції), а 2-є дівчат—середні школи (одну німці розстріляли). Таку от родину, взятую з реального життя України, показує і наш письменник Іван Багряний в своїй повісті-вертепі „Розгром“, де одна дочка—Ольга (героїня повісти)—інженер і науковий робітник, друга дочка — Катря—лікар; один син — маляр і професор, другий — командир танкової бригади, а третій—Альоха—авіатор.

Таких родин можна назвати в кожному селі навіть десятки. І всі ці родини, і їх всі діти, що пішли далі служити в містах, фабриках, заводах, учбових і наукових закладах, мали свій український світогляд і свої національні стремління в життєвій практиці і їх же пізніше большевики найбільше нищили та наповняли ними всі свої тюрми і концентраки.

Все це у великій мірі змінило не лише суспільно-господарчі форми і відносини між людьми, а головне у великій мірі змінило психологію, світогляд, змінило прагнення укр. народу змінило його духову конституцію і цієї зміни ми неможемо не бачити, тим більше ігнорувати. Бо то є наші традиції Визвольної Боротьби, то є наші здобутки.

Той період, в який сталися ці зміни, тягнувся до 1930 р. і відомий він в советській історії під назвою „НЕП'у“ (Нова Економічна Політика), а в історії української визвольної боротьби відомий під назвою „Українського Ренесансу“ або „Українського Відродження“.

На цьому місці ще раз підкреслюємо, що цей період Українського Відродження є досягнення не советської політичної системи і не большевицької „жовтневої“ революції, а лише досягнення Української Революції, і є неминучим творчим продовженням її в новій вимушеній підсоветській ситуації, як наслідок державної незалежності України 1917-21 років, коли те Відродження набрало свого природнього розгону, якого нічим не спинити.

І ось цього розгону Українського Відродження, і не лише українського, а й інших, поневолених Російською советською імперією, народів, що вів до логічного свого кінця—розсадження з середини Російської комуністичної політичної системи і її державницької форми—СССР, перелякалися большевики, а їх Кремлівські владарі „советське колесо історії“ круто повернули на

180°, повернули на шлях старої неприхованої російської імперіялістичної політики і почали творити „єдиную не-делімую советскую Росію“, громлячи відродження всіх поневолених ними народів та фізично винищуючи в них все національно свідоме, в першу чергу — національну інтелігенцію тих народів.

Наступила страшна, жорстока і чорна реакція, яку більшовики переводять в ім'я „світової революції“ ось вже другий десяток років. Той попередній розгін Українського Відродження загамовано, але не припинено життя і творчої роботи Українського Народу.

Його кращих синів і дочок морально тероризують, наповнюють ними тюрми і концентраційні табори, розсилають по далеких закутках „необ'ятной родини“ на рабську працю, фізично винищують і розстрілюють, але молоді підростаючі сили заступають місця своїх братів і сестер і продовжують розпочату Великою Революцією Визвольну Боротьбу.

Він, Український Народ, живе, бореться і творить.
То наші традиції і наші здобутки.

Прийде час і на руїнах ССРСР та смертельному трупові більшовицької політичної системи ми продовжимо розпочате нами раніш Відродження України.

При цьому продовженні ми будемо стартувати не з позицій 1917 чи 1920 років, а з сучасної дійсності нашого краю, з дійсності тих господарчих і суспільно-громадських форм, які сьогодні творять тло України. І в тій дійсності ми мусимо добре розібратися, відкинути і ліквідувати все те, що є продуктом людоненависної політичної системи, а залишити все те, що є продуктом доби 20-го століття, що є продуктом творчости Українського Народу, що є продуктом творчої національно-конструктивної роботи Українського Відродження.

То наші здобутки. До них ми зараховуємо і формальне існування Української Республіки, яка сьогодні є членом міжнародної організації ООН, і розбудову промисловости Донбасу, Криворіжжя та Бориславського нафтового району, і промислові осередки Києва, Харкова, Запоріжжя, Львова, Краматорська та інших міст, і механізацію сільського господарства, і мистецькі заклади, і освітню сітку початкової, середньої та високої школи, і систему наукових закладів Академії Наук, і систему медичних закладів, і мільйони нового кваліфікованого робітництва, і тисячі наших висококваліфіко-

вавих фахівців, і практику Львівського Центросоюзу, і високу національну свідомість населення західньо-українських земель, яку мусимо прищепити всьому українському народові, як рівно і колосальний доробок старої еміграції в Європі й Америці, і багато ін.

Цих здобутків ми не зрікаємось. І з позицій цих здобутків, приведених до відповідного ладу, ми будемо стартувати вперед.

Україна — не „голий степ“, і не всі там ренеґати та комуністи. Там наші батьки, матері, брати, сестри і друзі. Вони хочать добра своєму народові не менше, ніж дехто з нас. Вони сьогодні борються на барикадах, борються, працюють і чекають на нашу підмогу.

Тут же, на еміграції, де маємо можливість, у трохи вільніших, хоч матеріяльно та правно тяжких, умовах жити, ми мусимо плекати свою тверезу політичну думку, мусимо створити традиції єдності наших національних стремлінь, традиції згуртованого, зконсолідованого і зкоординованого національного виступу на зовнішньому відтинку нашого фронту.

До аграрної проблеми на Україні

(В порядку дискусії)

Передо всім кілька слів про потребу обговорення поставленого питання в наших (еміграційних) умовах. Часто-густо доводиться чути голоси: чи слід, мовляв, приділяти будь-яку увагу ніби суто практичним питанням державного, зокрема соціально-економічного, будівництва, не маючи своєї держави. Ми відповідаємо на це питання стверджуючи. Бо якщо ми зважились покинути Рідну Землю, то на те були, очевидно, якісь поважні причини. Ці причини мусимо собі усвідомити й конкретизувати, щоб на основі цього усвідомлення зуміти накреслити програму боротьби за вільну Батьківщину, програму, що сприятиме мобілізації навколо прогресивних сил України широких верств її народу.

Крім жорстокого політичного режиму однією з причин, що змусили численну масу українців, зокрема селян, іти на тяжку скитальщину, безперечно є колгоспний „лад“, що перетворив вільних селян на рабів советської держави.

Але, якщо ми проти колгоспних тюрем, то, чи, можемо ми стояти за реставрацію старого (дореволюційного) аграрного устрою?

Очевидно — ні! І це лише тому, що ми далекі від ідеалізації того устрою. Ми не можемо забувати того, що впродовж тридцятиріччя на Україні зайшло багато ґрунтовних політичних, організаційних та інших змін в аграрній ділянці, як також і змін у психіці селянства. Всі ці зміни в сумі своїй створюють ситуацію, що реставраторові старих порядків на Україні не буде чого робити.

Зрештою, запитувати, чому ми хочемо мати уявлен-

ня про майбутній лад, зокрема в ділянці аграрній, **уже тепер**, будучи далеко від землі, про яку говоримо, — запитувати про це так само смішно, як було б смішно запитувати селянина, навіщо він гострить лемеша, коли їде в поле орати . . .

Отже, ми вважаємо теоретичне опрацювання проблеми розбудови економіки вільної України так само актуальним, як і опрацювання проблеми принципів, організації й тактики нашої визвольної боротьби.

Більше того. Ми вважаємо за конечне вжити заходів до того, щоб нашу загальну, а також і аграрну програму знали колгоспники, ці колгоспні кріпаки, **уже тепер**. Це вносило б революціонізуючий фермент у большевицький „монолітний„ „бльо́к“ комуністів і позапартійних і підносило б на душі тих, що стогнуть у колгоспному ярмі.

В наших визвольних зусиллях не треба забувати, що за абстрактну Україну народ наш важко підняти на боротьбу, що ми боремось за цілком конкретну Україну з її полями, копальнями, фабриками, залізницями і т.д., в якій український трудовий люд має бути повним і вільним господарем. І мусимо довести йому, що лише в своїй державі він може стати справді господарем і громадянином, а в чужій,—хоч і великій та міцній державі, буде вічним попихачем.

Ми відкидаємо абсолютно необгрунтоване твердження, ніби поміщицькі землі до революції на Україні фактично належали селянам-хліборобам.

Ми не повині зважати на тих, хто, мов ті східні жінки чадрою, закривають лице від соціальних питань і твердять, ніби в 1917-21 роках нас погубила „десятина“ . . . Навпаки. Ми категорично твердимо, що без радикальної політичної й соціальної програми ми були б дуже швидко розгромлені большевиками, не мали б героїчної збройної боротьби, що провадилась впродовж багатьох років, розбуркала народ з довговікового сну і дала знати цілому світові бодай про наше існування.. Саме ця програма дала надхнення українцям-гвардійцям починати революцію проти російського царя. І саме під цими гаслами організувались північні орди проти „буржуазної“ Української Центральної Ради.. Якщо вже стати на той погляд, що нас у роки визвольної боротьби погубила „десятина“ то не тому, що ми мали намір дати землю селянству, а тому, може, що зацізнились її дати і тим штовхнули своїх людей в обійми ворога...

Сьогодні наш народ, що терпить від некоронованого московського царя, прислухається до „Заходу“, звідки лише й може чекати визволення. Але, добре обзнавшись з „визволителями“ 41-43-х років, чуло прислухається до цього „Заходу“, щоб часом звідти знов не прийшла та сама, „Христя“, хоч і в іншому намисті...

Отже, ми **мусимо мати** і в інтересах визвольної справи довести до свідомости широких народніх мас тут і за „залізною заслоною“ **конкретну політичну програму, зокрема в аграрній справі.**

НЕВПОРЯДКОВАНІСТЬ ЗЕМЕЛЬНОЇ СПРАВИ НА УКРАЇНІ

Аграрна програма — одна з найскладніших державних проблем, особливо в сучасних політичних умовах, ламання старих форм суспільного життя й шукання нових. При вирішенні її не можна обмежуватись міркуваннями лише економічної доцільности. Останні мусять бути погоджені з вимогами соціальної справедливости, хоч раціональне використання землі в остаточному наслідку сприяє піднесенню господарства держави, а отже й добробуту всього її населення

Складність аграрної проблеми особливо загострюється в країнах зі слабо розвиненою індустрією й молодим капіталом, де основним джерелом існування переважної більшости населення і основним джерелом державних фінансів є земля. Не зважаючи на безперечний поступ індустріалізації останніх десятиріч, наша країна ще й тепер має характер переважно аграрний. І тому вирішення аграрної проблеми, чи то для революціонера, чи то для реформатора буде одним з найскладніших завдань.

Доцільний розподіл землі поміж господарями-хліборобами, господарча практика й труднощі в ділянці землекористування є підвалинами для психічної рівноваги в періоди практичного вирішування аграрного питання. На жаль, ні аграрна історія, ані сучасний стан аграрних відносин на Україні не творять таких передумов. І тому Україна, ця житниця Європи, в періоди соціальних і політичних струсів, перетворюється на розбурхане море, залишаючи своє населення, а почасти й Європу, в голодному стані.

Справді. До аграрної революції 20-х років цього сторіччя на Україні поруч з великими латифундіями поміщиків, царської рідні, державних сановників та мо-

настирів, часто-густо жалюгідно виглядали карлуваті господарства селян, що ледве спроможні, або й неспроможні були самозабезпечуватись. Не кажемо вже про наявність значних кадрів сільського пролетаріату.

Нема чого доводити, що такий стан не сприяв використанню основного скарбу країни — землі і не створював належного тла для стабілізації соціально-політичних устоїв режиму.

Якщо до цього додати ще, великі маєтки, так само як і інші великі господарські об'єкти на Україні, були в руках переважно чужонаціональних власників, то ми неминуче мусимо прийти до висновку, що говорить проти реставрації дореволюційного „порядку“ в соціально-економічній ділянці.

Само собою зрозуміло, що ми не можемо вважати також і теперішній земельний устрій на Україні за в будь-якій мірі раціональний. Досить сказати, що **створення латифундій новітнього взірця — колгоспів — було продиктоване інтересами не продуцента-хлібороба, чи взагалі широких мас населення, а лише інтересами централістичної держави зі світовими аспіраціями.** **Большевицька аграрна революція була проведена не лише помимо волі, але проти волі широких селянських мас, часто при активному їх спротиві.** Уже це є свідомством того, що колгоспний „лад“ не є соціально справедливий та гуманний.

Безперечно, що селянство не задовольняють колгоспи й з економічного боку. Не даремно селяни, що добрий десяток літ попрацювали в колгоспах і, здавалось би, вже звиклись з ними, з неймовірним ентузіазмом руйнували свої новітні тюрми-колгоспи, як тільки прийшла для того нагода...

Отже, на сьогодні земельне питання на Україні є вузловим.

Як же має бути розв'язане аграрне питання в умовах України, звільненої від ворожої окупації?

СОЦІАЛЬНО—ПОЛІТИЧНІ Й ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТРУДОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Соціальна революція і большевицька аграрна реформа, що скомасувала селянські землі в великі колгоспні масиви і розорала старі межі, створили тло, що для большевицьких наступників дає широкі можливості. Використовуючи ці можливості мусимо твердо й категорично заявити, що земля має належати тим, хто на ній безо-

середньо фізично працює. І не інакше. В такому разі ми: а) забезпечуємо варстатами праці й засобами до існування максимальну кількість населення; б) даємо волю його господарській ініціативі; в) підносимо продукційність землі і всього сільського господарства, завдяки збільшеній можливості інтенсифікації його; г) унікаємо створення умов, що породжують економічну диференціацію селянства. Все це дає державі міцні економічні підвалини і в корні руйнує передумови, що в певні моменти штовхають селянство на експерименти большевицького характеру...

Само собою зрозуміло, що ми рішучо відкидаємо твердження, ніби селяни колгоспники також володіють землею, бо мовляв, колгоспи мають акти на вічне користування нею. Земля „там“ належить не селянам, а большевицькій державі, а самі селяни є рабами тієї держави, бо некористуються продуктами своєї праці і прикріплені до колгоспів так, як колись були прикріплені кріпаки до панів...

Чи змінилося б становище в земельних відносинах, коли б стати на шлях не державних (большевицького типу), а цілком добровільних колгоспів? Для нас це питання є зайвим і ставимо ми його лише тому, що дехто цілком поважно говорить про вільні колгоспи. Цих людей, очевидно, принадажує зовнішній вигляд великих латифундій з імпозантною організацією й технікою. Звідси дехто схильний розглядати великі колективні господарства, як постунову форму.

Ми в цій справі знову категорично твердимо: „Так. При пом'якшенні політичного режиму зміни безперечно постали б: селяни негайно поділили б колгоспну землю і почали б господарювати одноосібно... Лише в разі недостачі коней, тракторів та іншого господарського знаряддя вони тимчасово об'єднували б свої зусилля в невеликих добровільних групах, супрягах тощо...“

Дехто з наших людей — ворогів большевицького режиму — стоять за підтримку колгоспів, як великих виробничих об'єктів (розуміється, побудованих на цілком добровільних засадах), вбачаючи в них економічні переваги перед дрібними (трудового типу) господарствами. Це симпатії, на нашу думку, ґрунтуються на отожднюванні сільськогосподарського виробництва з індустріальним. Тим часом тут криється велика помилка. Річ у тім, що умови господарювання і зокрема технічно-виробничі процеси цих двох господарських галузей

мають чимало кординальних відмін. Однією з них є залежність сільськогосподарського виробництва від природніх надто несталих чинників, що спричинюють нестійкість господарства; розкиданість великого господарства на значній території, що утруднює керування ним. Не менш важливою є відміна, так би мовити, психологічного порядку: **індустріяльний робітник може працювати лише руками й головою, бо він має справу з неживими об'єктами (механізми, матеріяли тощо), тим часом, як від робітника сільського господарства, що працює над живими об'єктами (рослини й тварини), в процесі виробництва вимагається участь не лише рук і мозку, але й, як від матері, що плекає свою дитину, участь також і „душі“.** Тим то висока продукційність праці сільського господаря і раціональне використання землі, не можуть бути забезпечені, якщо не забезпечене право на землю та продукти праці на ній. Це ми бачимо особливо в таких галузях, як технічні й спеціальні культури, інтенсивне тваринництво тощо. Глибока прив'язаність селянства до свого власного шматка землі здібна породжувати не меншу прив'язаність до суспільства, що гарантує йому цю можливість і право, здібна породжувати прив'язаність до великої Землі — своєї Вітчизни, породжувати почуття патріотизму, що його нашому селянству так трагічно бракує... І гасло „За власну землю й повний зиск від неї“ стане для українського селянства неоцінимим стимулом у боротьбі проти всіх і всіляких окупантів нашої Батьківщини?.

Нас не може переконати твердження, ніби Гітлера перемогли колгоспи. Навпаки. Можемо сміливо твердити, що тільки колгоспник, наперекір советській патріотичній пісеньці дозволив гітлеровим ордам пити воду з Волги; вільний селянин так далеко не допустив би їх... Якщо при цьому мають на увазі механізацію сільського господарства, що сприяє моторизації армії, то індивідуальне господарство селянина її також не виключає. Колгоспна система організації сільського господарства потрібна лише для большевицької індустрії, бо державі большевицькій треба... воювати й воювати..., щоб завоювати цілий світ... Інакше ця держава не буде виправдувати і не виправдає свого призначення... Але для такої війни потрібні величезні кошти. Їх можна роздобути лише використовуючи даровий труд колгоспника.

Наша майбутня держава не матиме світових зазіхань, а тому й колгоспів не потребуватиме; а механіза-

цію, зокрема сільського господарства, буде запроваджувати лише в міру дійсних економічних потреб господарства та оборони. Такими соціально-політичними й психологічними причинами обумовлюється потреба передачі землі до рук лише трудового селянства.

Розгляньмо тепер це питання з погляду економічного.

ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ТРУДОВОГО ГОСПОДАРСТВА.

Одним з найскладніших в аграрній ділянці є питання розміру господарських об'єктів. При вирішенні цього питання мусимо виходити з того, що, поперше, ніхто не має морального права відривати від землі того, хто на ній працює; подруге, не входить, очевидно, в інтереси держави продукувати безземельних і безробітних селян. Звичайно, так питання не стояло б, коли б держава, мала змогу негайно забезпечити безземельних селян працею в інших галузях господарств. На жаль, цього в період відбудови нашої держави сподіватись не доводиться з причин, що їх тут не будемо розглядати.

Коли так, то, як побачимо далі з цифр, земля має бути поділена поміж господарствами трудового (дрібного) типу.

Але в якій мірі таке роздріблення господарств з економічного боку вплине на продуктивність праці і собівартість продукту.

Розгляньмо ці питання. У великих господарствах (суспільних, державних) справді констатуємо високий технічний ефект завдяки механізації виробничих процесів. Але, чи йде він у парі з ефектом економічним, особливо якщо розглядати справу в загальнонаціональному масштабі?

Вираховуючи економічну ефективність того чи іншого засобу чи знаряддя, мусимо вираховувати кошти, що їх витрачається на його запровадження в виробництво—з одного боку і додаткові прибутки, що їх дістає господарство від цього. Якщо розглядати механізацію сільського господарства в СРСР з цього погляду, то вона не витримує жадної критики. З цих міркувань большевики відмовились від удержавлення всієї землі, а передали її основну частину колгоспам, що на них в основному ґрунтується ціла советська господарська система. Бо низька економічна ефективність колгоспів відбувається в першу чергу на добробуті колгоспників і лише в другу чергу — на загальній економіці держави. А ві-

домо, що советська влада дбає не про людність, — для неї... передовсім — держава...

Очевидно, що економічними міркуваннями пояснюється й той факт, що **сільське господарство середньої й західньої Європи змеханізоване в значно меншій мірі, аніж сільське господарство ССРСР**. Це, одначе, зовсім не говорить про економічну нижчість сільського господарства середньої й західньої Європи. Навпаки, воно **зорганізоване раціональніше, а тому й є економічно незрівняно рентабельнішим**.

Механізація в умовах вільної економіки має свої межі господарської доцільности, тим часом як механізація в ССРСР може бути зясована лише своєрідністю „батожаної“ економічної політики цієї держави... Факти сильної механізації сільського господарства в США, де доречі, латифундії мають тенденцію парцелюватись, знаходять пояснення в дорожнечі робочої сили при відносній дешевизні засобів механізації там.

Ми не маємо жадних підстав припускати, що сільське господарство, як також і ціле народне господарство вільної України, піде американським шляхом розвитку. Воно, безперечно, йтиме уторованими європейськими стежками і, отже, — практично: **сільське господарство шукатиме доцільного поєднання механізмів з живою тягловою силою**. Лише в такий спосіб буде позитивно розв'язане питання продукційности й рентабельности сільськогосподарського виробництва

Не можна тут не враховувати й того, що розвиток сучасної техніки, а також випробувані деякі форми землекористування (про що буде сказано далі), створюють можливості механізації дрібних господарств. Але тут легше, ніж у великих господарствах, відмовитись від дорогих механізмів, коли б уживання їх виявилось економічно недоцільним.

Все назване надає живучости й витривалости господарству трудового типу і, зрештою, позитивно відбивається на його рентабельности. Одночасно, це здешевлює сільськогосподарську продукцію і, в свою чергу, позитивно відбивається на загальнонаціональному бюджеті (можливість зниження розміру заробітньої плати при одночасному піднесені її реального рівня і т. п.).

Щоб забезпечити економічну міцність і товарність має бути встановлена максимальна і мінімальна межа розміру та межа поділу мінімального розміру господарства. Встановлюючи цей розмір мусимо виходити з

потреби задоволення землею максимальної кількості хліборобського населення, що не має змоги дістати праці, і скерувати його розвиток не вширину площі, а в глибину його інтенсифікації і раціоналізації в будь-яких інших галузях діяльності.

Як же будуть виглядати господарства при такому „чорному переділі?“ Чи не будуть вони занадто слабими, „самопіддаючими?“

Нижче подані цифри дають нам підстави відповісти на поставлене питання цілком позитивно. На Україні, в межах УССР до 1939 р. було до 30 мільйонів гектарів чорної землі: 1928 року (до колективізації) було 5,2 мільйонів селянських дворів (господарств); напередодні останньої війни, 1939 року, в наслідок колективізації, „розкуркулювання“, індустріалізації й вимирання, залишилось 3,9 мільйонів селянських дворів. З 30 мільйонів гектарів орної землі в руках держави (радгоспів тощо) було 1,4 мільйони гект. Отже, якщо б ця площа залишилась в розпорядженні держави й за умов нового режиму, то кожне господарство дістало б щонайменше сім гектарів землі (пересічно для України). При цьому слід урахувати значне зменшення населення, а, отже, й господарств, в наслідок останньої війни. Для всієї території України цей пересічний розмір земельної площі на одне господарство якщо й зменшиться, то в невеликих межах, бо, коли з одного боку ми маємо дуже аграрно перенаселені райони (західні українські землі), то з другого — маємо відносно багатоземельні райони (Басарабія, Крим тощо).

Такий пересічний земельний „наділ“ може бути недостатнім або не цілком достатнім для того, щоб на його основі можна було zorganizувати достатньо міцне, економічно рентабельне, товарове господарство. Але нема і не може бути раз і назавжди встановленого оптимального розміру для господарства, що був би найраціональнішим з економічного погляду. Бо економічна міцність, а зокрема рентабельність господарства, обумовляється в великій мірі можливостями збуту продукції сільського господарства. І тут, навіть за умов найменш сприятливої кон'юнктури для експорту сільськогосподарських продуктів, ми в своїй державі можемо створити внутрішній об'ємистий ринок. Передумовою його у нас є наші природні ресурси (кам'яне вугілля, залізна й манаганова руди тощо), що є базою добре розвиненої, щодалі то більше зростаючої добувної та оброб-

ної промисловости, а, отже, й кадрів промислового робітництва — споживачів хліборобських продуктів.

Отже, розвиток різних галузей промисловости й транспорту, раціональне розміщення їх по території держави та інші економічні й соціальні заходи і на основі цього зріст і піднесення матеріяльного, побутового й культурного рівня населення, — здібні в великій мірі поширити внутрішній ринок сільськогосподарської продукції.

Все це разом буде творити сприятливе тло для прискорення процесу інтенсифікації сільського господарства, що, натурально, буде ставити чим раз менші вимоги до розміру господарства і буде штовхати його в бік зосередження основної уваги на якості господарювання, на раціональне використання кожного квадратного метра землі. А це можливе в умовах трудового господарства в незрівняно більшій мірі як в інших типах господарства. За авторитетними працями деяких дослідників економіки сільського господарства, як от Філіновський, Челінцев, Терниченко та даними чисельних науково-дослідчих установ, урожай українських полів можна збільшити в два-три рази, приділивши тільки належну увагу питанням агрикультури.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ВЛАСНОСТІ

Але, щоб скріпити і піднести економічний ефект трудового господарства треба його підперти з правового боку: **треба усталити право власности на землю, включно з правом купівлі й продажу.** Цей принцип має бути виразно задекларований, щоб усунути з уяви селянина побоювання можливости повороту до старого (большевицького) режиму в аграрній ділянці. Засади власности на землю й необмежене право на зиск від неї закорінені у психіці селянина і лише той політичний рух, що йтиме рішуче назустріч цим прагненням селянства, буде належно оцінений і підтриманий цією найбільшою верствою українського народу.

Проти права власности раз-у-раз доводиться чути застереження. Вони, ці застереження пішли, очевидно, від часів К. Маркса та Ф. Енгельса, коли то вперше вжило виразу „власницьке свинство“.

Ми не належимо до тих, хто обожнює кожную власність, але зазнавши на собі усіх „благодатей“ большевицького безвласницького „порядку“ знаємо ціну подібним „крилатим фразам“. Ми переконані, що трудова се-

лянська власність не конче мусить породжувати „свинство“, чи носити його форми, особливо, якщо перестати дивитись на селянина „по-свинському“..

Наші вороги — російські імперіялісти — не бояться бути „непрогресивними“, так само як свого часу іншого кольору російські імперіялісти не боялись бути надто „революційними“. У своєму „Проект программы демократического союза народов России“ вони сміливо кидають такого гачка, щоб на нього ловився наївний „хохол“: „після скинення комуністичної диктатури всіх селян розкріпачується від колгоспної системи і земля передається безкоштовно в певних нормах для кожної місцевості в спадкове, неподільне (нероздрібнюване), безтермінове, одноосібне трудове користування з правом передавати на тих самих умовах іншій особі“...

Ми думаємо, що це мусить бути повчальним для наших ортодоксальних соціялістів, що за своїм доктринерством недобачають живої справи боротьби, мов той не бачить за деревами лісу...

Поза повними негативними рисами індивідуального селянського господарства, ми маємо, крім уже зазначених, ще й інші позитивні риси. Індивідуальний господар є ж тільки сліпим виконавцем певних технічних процесів, як той колгоспник, чи наймит. Навпаки, він мусить бути організатором і творцем, що глибоко знає своє господарство і не лише з боку самої його техніки. Він мусить пов'язуватись з різного роду державно-регулюючими, торговельними і іншими організаціями. А це, натурально, вимагає від нього певної праці інтелекту, виявлення ініціативи, що, в наслідку сприяє культурному ростові селянина, перетворюючи його на людину самостійно думаючу й самостійно діючу.

Це має не абияке значення в нашій боротьбі, оскільки ми хочемо боротись за справді народоправні (демократичні) основи нашої держави, якщо ми хочемо виховувати своїх громадян в демократичному дусі, якщо ми хочемо перетворити етнографічну масу—український народ—на українську націю...

Отже, говоримо про право землеволодіння, а не про право землекористування. В першому випадкові господар володіє землею на правах повної власності включно з правом купівлі й продажу, в другому ж — він одержує землю від держави чи громади (може й довічно), але в разі припинення господарської діяльності (робота на землі), мусить повернути її тому, від кого

її дістав і так само безкоштовно, як і дістав. Для нас тут не може бути двох думок. Українське селянство здобуло собі право на власну землю потом і кров'ю і тому землю воно дістає безкоштовно і має право розпорядитись нею, як хоче, — отже, при бажанні, може й продати. Інша розв'язка цього питання була б несправедливою і, з державницького погляду, непрактичною. Бо, от, приміром, селянин вирішив змінити працю в сільському господарстві на працю в індустрії. Не маючи коштів, що їх він мав би від продажу землі, селянин відразу попадає в становище бездомного пролетаря отже, включається до складу матеріально найменш забезпеченого і тому найбільш неспокійного шару населення, проти якого нічого не зможе вдіяти ніякий „поліційний корпус“, що про нього мріють де які українські ультрапатріоти...

Отже, землю українське селянство має дістати у власність. Тут треба лише уникнути спекуляції та інших зловживань під час купівлі й продажу землі, що легко може опанувати держава зі своїми законами та відповідним урядовим апаратом.

ФОРМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Зупинімося тепер на питанні можливих форм землекористування. Коли розглядати це питання поверхово, то воно здається лише технічним питанням великої й складної аграрної проблеми. Але при глибшій аналізі справи приходимо до висновку про глибоке принципове його значення. Такого значення йому надає зокрема, сучасний розвиток техніки й механізації сільськогосподарського виробництва.

Відомі такі форми землекористування: а) подвірно-дільнична (дільничо-черезсмужна), за якої земля кожного окремого господаря є в кількох місцях громадського поля, відповідно до сівозміни, прийнятої земельною громадою; б) відрубна, коли господар має землю в скома-сованому стані (вкупі), але садиба його залишається в населеному пункті; в) хутірська, коли земля господаря також в одному місці, але господар розташовується на ній з усіма господарчими і житловими будівлями.

Аналізуючи ці форми користування землею приходимо до висновку, що відруб, а особливо хутір, мають чимало господарських переваг перед подвірно-дільничою формою: вони зводять цілий земельний „наділ“ господаря до одного масиву, чим уможливають при міні-

мальних витратах на переїзди зосередити всю увагу господаря на виконанні господарсько-технічних процесів. Цього далеко не можна досягти за подвірно-дільничої черезсмувної системи землекористування в зв'язку, головню, з розкиданістю окремих шматків землі та неминучому віддаленні їх від господарчої садиби.

Відруб, щоправда, будучи віддалений від садиби господаря, поза можливістю дещо повнішого, аніж за громадської сівозміни, використання землі, має хіба лише ту перевагу, що господар, коли б йому забажалось, може побачити відразу всю свою землю..., треба тільки під'їхати до своєї дільниці, що, на жаль, лежить далеко від села...

І хутір, і відруб при обмежених розмірах господарства, дещо обмежені в можливостях використання технічних засобів виробництва (тракторів з їх причепними знаряддями).

За подвірно-черезсмувного землекористування земля одного господаря розкидана в кількох місцях громадського поля, що безсумнівно утруднює господарське обслуговування її. Але ця форма, в умовах громадської сівозміни, залишаючи господаря власником землі, полегшує можливість запроваджувати механізацію процесів виробництва (оранка, посів, збирання врожаю), здійснювати загальні агротехнічні заходи (посів високоякісних культур і сортів, боротьба з шкідниками і т. ін.).

Завдяки цим рисам, що в великій мірі сприяють піднесенню техніки господарювання, а отже й піднесенню економічного рівня господарства в цілому, відпадатиме потреба і бажання тягтись до хутора, чи тим більше до відрубів з їх значними негативними рисами.

І хутір і відруб позбулись би багатьох від'ємних рис за таких умов: а) в разі застосування машин і знарядь, що технічно відповідали б вимогам роботи на малих земельних дільницях; б) в разі наближення господарств до населеного пункту та в) в разі поліпшення шляхів і засобів транспорту.

Але задоволення цих останніх вимог незрівняно поліпшує умови й тих господарств, що залишаються при дільничо-черезсмувній формі землекористування.

Звідси бачимо, що боротьба з далекоземеллям, інакше кажучи, боротьба за наближення землі до садиби господаря, є надто пекучою потребою сільського господарства України. І тому **переселення та розселення**

ня мусять бути розглядувані як найважливіші складові частини аграрної проблеми.

Український аграрник не може не враховувати таких обставин: хутір, що, як ми бачили, крім дефектів, має чимало господарських переваг перед іншими формами землекористування, разом з тим не позбавлений ще й такої нег'ативної риси, що її часто зі зрозумілих причин не враховують, — він віддаляє, щоб не сказати ізолює, господарську родину від людей, від населених пунктів з їх адміністративними, господарськими, культурницькими і технічними інституціями.*) В цей спосіб хутір здібний задовольнити лише фізичні потреби (та й то не повністю і далеко не високоякісно), примітивні вимоги хуторянина. Можна собі легко уявити перетворення такого хуторянина на „пана“, що, згідно з популярним жартом, так собі малює свій ідеал: „Коли б я був паном, то їв би сало з салом, на соломі спав би і дьогтем би чоботи мазав би...“

Що сало з салом хуторянин їв би—ми певні. А чи були б його діти письменні—ми маємо великий сумнів...

Отже, всі ці питання—великі і малі, господарські і негосподарські мусить враховувати український аграрник і кожний діяч української вільної національної держави.

*) Часто-густо, особливо в південній Україні, земля лежить за 10-30 клм. від села.

Територіяльні підстави української держави

1. УКРАЇНСЬКИЙ ПІВДЕНЬ—ОСНОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Чисельні публікації заходу останнім періодом все більше звертають увагу свого читача на східню частину басейну Середземного моря, Чорного моря та теренів Кавказу і України. Ці терени розглядаються як відправні бази можливого наступу советів на Близький Схід, або як найбільш вразливі місця для розгрому большевицької Росії.

Французький воєнний публіцист Ф. О. Мікша в часописі „Ле Мондо Ілюстре“, розглядаючи майбутні можливі напрямки наступу альянтської армії, прямо вказує, що остання прорветься через Варшаву — Київ на Одесу і Донбас, „окупує Україну із заходу“ і „зможе при Довці з'єднатись з частиною армії, що, прорвавшись через Кавказ — Кубань, дійде на степи України із сходу“ і цим самим „відразу оточать Чорне море.“

Розглядання України і сумежних земель, як теренів майбутнього альянтського наступу, а також специфіка армій, що боротимуться в цій війні, рішуче актуалізує українську проблему у всій широті і складності, як важливу, якщо не вирішальну, східньо-європейську політичну силу, а разом з цим як важливу міжнародню проблему, якщо її розглядати в пляні шукання політичної рівноваги в Європі.

Таку роль в повному обсягу Україна відіграє при умові, коли українські сили зуміють виставити власні реальні концепції для політичної мобілізації народу, з другої сторони, коли світові потуги не перешкодять Україні скоро стати політично і економічно сильною. Це останнє може прийти лише в наслідок негайного поси-

лення нашого політичного впливу у важливих стратегічних просторах та промислових і культурних центрах України.

Колосальні розміри сподіваного світового конфлікту змушуватимуть альянтів шукати опертя на місцеві активні антибольшевицькі сили. Одначе це не обов'язково супроводжуватиметься здійсненням політичних ідеалів місцевого народу, в даному разі українського. Навпаки, це може супроводитись в більшій або меншій мірі ігноруванням його життєвих інтересів залежно від того, якою політичною настановою будуть керуватись альянти в майбутній війні. Тобто, чи їм потрібно буде нова Російська імперія, на цей раз з демократичною вівіскою, а чи вони стануть на шлях її розчленування визнавши право на сувереніть поневолених народів. Через це толерованими силами в Україні можуть бути українські, але можуть бути і не українські. Якщо ж мати на увазі Південь України і береги Чорного моря, як терен виняткової стратегічної і економічної важливости не лиш для нас, але і для інших народів, то тут саме може вирішувати стан характер цих місцевих сил.

Історичний досвід української революції 1917-20 рр. з усією очевидністю показав слабкі сторони наших тодішніх сил нелише в політичній і соціяльній площі, але і зокрема в нерівномірному територіяльному розташуванні і розвитку їх. Симон Петлюра в одній із своїх публікацій вказував, що програли ми визвольні змагання 1917-20 рр. (як і в свій час Богдан Хмельницький) передусім тому, що не володіли Чорним морем, і тому, що південно-українські міста — Одеса, Херсон, Миколаїв, Таганрог, що мусіли б бути найглибшим українським тилом в боротьбі з Москвою, стали разом з Кримом, Кубанню і Довом тереном концентрації ворожої українській справі російської білогвардійщини.

Врата тоді української фльоти і доступи до Чорного моря унеможливили українському урядові торгіві і дипломатичні зв'язки із заходом та постачання української армії зброєю і медикаментами, а, що найголовніше — білі армії своєю присутністю на берегах Чорного моря перебрали на себе ролю партнера Антанти в боротьбі з большевизмом. Українські ж армії були в наслідок цього затиснені у відомий трагічний „чотирикутник смерті“. Основною причиною, що унеможливила концентрацію російської білогвардійщини в цих теренах була, без сумніву, відносна слабкість українських по-

літичних сил в цих обширах і низька національна свідомість населення. Тому не дивно, що Південь спромігся дати тоді Україні, головним чином, махновщину, григоріївщину, Котовського й інші анархічні відосередні прояви, тоді як найбільш національно розвинена північ дала основні кадри української армії.

Очевидно в 1918-20 рр. ми мали б іншій вислід боротьби, коли б український Південь уже тоді був політично готовий послужити за вихідну базу українству, але його неготовність була одним із важливих чинників поразки як українських змагань та сусідніх народів. Така слабкість українських сил була наслідком недавньої колонізації тих теренів найбільш рухливою, а значить і менш консервативною, частиною українського селянства, що в деякій своїй частині легко рвала з українською традицією і піддавалася чужонаціональним впливам. Крім цього наявність великих вільних земельних просторів ослаблювала обсадження південних міст і промисловости українським елементом. Останній переважно осідав на землю, тоді як прийшлий елемент з центральної Росії заповнював ряди робітництва і виробничої верхівки. Все це надавало півдню характеру більшої зрусифікованости в порівнянні з північчю України, де ці процеси не діяли в такій мірі.

За роки большевизму становище в цих теренах змінилося. Майже одна третя селянства всієї України в наслідок колективізації, розкуркулення, вербування сільської молоді до фабрик і учбових закладів, покинула село і витворила як в Україні, так і поза нею, солідний прошарок української технічної і академічної інтелігенції та робітництва, що заповнила тепер міста в Україні. Все це створює цілком інше співвідношення сил в нашому промисловому півдні. Цим покладено основу для реалізації чи не найважливішої української настанови—перетворення півдня України у вихідну базу українства.

Якщо Київ і Харків, як найбільш висунені на північ міста, все будуть перед загрозою російської експансії в становищі нібито прифронтових міст, то український південь мусить стати глибоким запіллям України.

Свого часу Юрій Липа вказував, що саме на південь пливе „хвиля українського активу“ і тому „найправдоподібніше, що і політичний центр нової України буде знаходитись в осередку цих теренів. Буде це нова Україна... не дрібно міщанська... лишень край великих активних мас.“

Свідомість значення українського півдня не випадково викликала навіть серед підсовєтських українських письменників, таких як Сенченко, Яновський і других спроби популяризації в їх художніх творах дотепер слабо розвиненого в українців культу моря, романтики півдня і південного міста та плекання на цьому тлі нового духового українського комплексу.

Одначе, щоб південь зіграв ролю основи української держави, мало зосередити наші зусилля для національного й політичного виросту населення — півдня, необхідна широко розгалужена система його безпеки.

Безпека української держави перед російською експансією, зокрема українського промислового центру зосередженого в чотирикутнику Луганськ—Кривий Ріг—Одеса—Керч, і чорноморських баз — диктують українському визвольному рухові потребу створення на сході України союзних держав із поневолених тепер Росією народів та посилення політичного росту українців, що є тепер поза УССР в Російській республіці.

В цей спосіб мав би бути створений український правий флянґ, а опертя на Білорусь, Польщу мало б творити лівий флянґ. Що така українська концепція є виняткової актуальности, видно хочби з того, що подібні погляди нуртували і в своїй початковій стадії були здійснені навіть комуністичними опозиційними колами України.

2 БОРотьБА ЗА УКРАїнський СХід ПІД СОВЕТАМИ

Як відомо, в опозиційних колах в Україні серед комуністів-самостійників, зокрема серед хвильовистів, поруч з ідеєю азійського ренесансу, виношувалася ідея своєрідного українського наступу на Схід. Впливала вона з міркувань, що майбутня самостійна Україна доти не зможе успішно змагатися з Росією, а самостійність її не буде гарантованою, доки антиросійські політичні сили поневолених народів не переріжуть головних артерій російської експансії на південь — до басейну рік Дону і Волги. Це мало статися не в пляні власного захоплення цих теренів, а в пляні всебічної підтримки визвольних змагань народів цього обширу, подруге в пляні збереження українського характеру наших етнографічних теренів на сході, прирізаних до російської республіки, тим щоб вони стали дружніми фортецями кавказьких народів, татарів, козаків, калмиків і інших.

Порівняно низький рівень національної свідомости

деяких наших східних і південних провінцій свого часу уможливив відірвання від УССР і включення до Російської республіки таких важливих для України теренів, як Крим, Кубань, величезних просторів Подоння (південна Вороніжчина), і позбавлення населення навіть тих обмежених можливостей для національного і культурного розвитку, що його мало населення УССР. Перебування цих теренів поза УССР приносило без сумніву колосальну шкоду загальному українському культурному процесові.

Відірвання від УССР цих земель відбулося в першу чергу через незвичайне стратегічне значення їх в змаганні Росії з Україною. Напрямою культурно-національного розвитку ставав тут, як це не парадоксально, важливим воєнно-стратегічним елементом в умовах, коли деяка частина навіть комуністичного проводу України в 20-х роках носилася ще з ілюзією збереження атрибутів відносної самостійності советської України. За такого стану Москві необхідно було для ослаблення української стихії навіть куцу УССР обрізати до таких розмірів, щоб максимально послабити політичну і господарську самовистачальність України.

З цією метою при визначенні меж УССР була зроблена справа відрізати від неї Донбас, але це викликало серед українських комуністів такий опір, що Ленін змушений був зробити поступку Україні, залишивши Донбас в складі УССР. Однак кордон на сході УССР встановлений так, щоб він приходив через Донбас, або на межі з ним, і цим був оголений для зміцнення російських і ослаблення українських впливів. Свідомість значення відрізанних теренів для України відповідно оцінив впливовий комуністичний діяч Скрипник його однодумці. Останній докладав довгий час упертих старань, зреалізувати вироблений ще попередником Скрипника — Шумським плян збереження українського характеру вищезгаданих областей шляхом запровадження тут українських шкіл. урядової української мови, розвитку видавничої діяльності, відкриття вищих учбових закладів у Воронежі, Білгороді, Катеринодарі, Ростові і т. д. Все це мало бути лише першим етапом для проєктового домагання включити ці терени до складу УССР. 1929 р. на домагання місцевого населення і деяких культурних середовищ Скрипник і його оточення домагається дозволу Москви провадити на Вороніжчині (Подонні, або східній Слобожанщині), на Кубані, в Криму і в інших

місцевостях РСФСР українізацію культурного життя. За короткий час до кінця 1932 року тільки на Вороніжчині, як подає учасник українізації Л. Рудик в статті „Де кінчаються кордони?“ („Українецькі Вісті“ ч. 20 27), було відкрито 1200 українських шкіл, 8 технікумів, 1 інститут, 12 українських газет, 5 укр. театрів, більше тисячі клубів, книговидавництво. Коли ж українізація виросла до таких розмірів, що населення і деякі кола місцевої влади почала домагатися прилучення цих теренів до України, то Москва розв'язала це питання в той спосіб, що одного дня українська акція була ліквідована, а її носіїв переарештовано. Ці ж самі події відбулися й на Кубані, в Криму, в деяких районах Дону, на Зеленому Кліні, Саратовщині і в Середній Азії, а разом з цим почалося і в Україні рішуче переслідування активних українців і зокрема Скрипника та його оточення.

Фізичною ліквідацією останніх борців за українське відродження Москва розправилася з українською стихією, що опанувала Україною й пробувала вийти за межі Прокрустового ложа.

Такі думки вивошувалися в часи короткого, але буйного розвитку українського відродження 1924-30 рр. в наслідок досвіду, що його здобуло українство в революцію 1917-20 рр. Ці погляди не втратили актуальності і сьогодні та проливають немало світла на актуальні для України проблеми східньо-українських теренів та проблеми створення на сході України дружніх держав.

Розглянемо коротко по черзі значення згаданих українських теренів Криму, Кубані, Подоння та самостійницького руху в басейні Дону, Волги і Північного Кавказу, що разом творять систему безпеки України перед російською експансією.

3. КРИМ

Основною причиною наших мізерних впливів в 17-18 рр. на півдні України було те, що Крим весь час перебував у ворожих білогвардійських, а в 1918 р. в німецьких руках.

Як відомо, в 1918 р. Туреччина, не дивлячись на те, що їй колись належав Крим, а тепер на його півдні жили магометани (татари), разом з другою чорноморською державою — Болгарією, признали Крим за Україною. В 1918 р. українські війська першими вступають на територію Криму, а більшість чорноморської фльоти, що стояла в Севастополі, підймає український прапор. Про-

те німецькі війська (в цей час як союзники) змушують в ультимативній формі українські дивізії залишити Крим, посилаючись на те, що українська делегація в Брест-Литовську, як згадує про це в своїх спогадах ген. В. Петров, не домогалась від Німеччини признання Криму за Україною. Цей факт зайвий раз свідчить про недооцінку стратегічного значення Криму, виявлену українським проводом в ті роки.

Положення Криму з його розвиненими портами і воєнними фортецями є настільки важливим, що хто володіє Кримом, той фактично панує в північній частині Чорного моря і на півдні України. Якщо б Росія і в майбутньому володіла Кримом, то це звело б всю систему нашої безпеки нанівець. Ось тому боротьба в майбутньому за опанування Кримом є чи не найважливішою українською стратегічною проблемою.

Завдяки згадуваним раніша соціальним процесам в Україні українські впливи в Кримі збільшилися за рахунок допливу українського елемента з центральних районів України. До війни 1941 року кількість українського населення в Кримі становила приблизно 55%. За останніми не цілком вірогідними відомостями, після війни українське населення ще збільшилося за рахунок нових поселенців із західних земель України. Щодо татарського населення, то як відомо, воно виселено більшевиками з Криму. В майбутньому не виключено, що татари повернуться в Україну (в Крим) і їм, очевидно, не в меншій мірі будуть гарантовані права, як і в 1916 році, коли було засвідчено разом пролитотою кров'ю дружбу і спільність інтересів українців і татар.

Велике значення Криму для України, крім вищезгаданого стратегічного та економічного (великі поклади руди тощо), полягає ще в тому, що Крим є найближчим межуючим з Кубанню пунктом, стоючи таким чином зв'язуючою ланкою центру України з цим віддаленим, але надзвичайно важливим українським масивом.

4. ПІВДЕННО-СХІДНІЙ БАСТІОН УКРАЇНИ—КУБАНЬ

Гарантія безпеки українського Криму і наше буття на Чорному морі тісно пов'язане з характером політичного розвитку Кубані. Вона є природнім мостовим причітком Криму, відрізаючи Росії підступи до Криму та вихід в Чорне море. Під економічним поглядом питання Кубані для нас—це питання нафти. Як відомо, Україна не має нафтових покладів, крім маловистачальних Дро-

гобицьких і Роменських тоді як приналежність Кубані в її етнографічних межах дала б Україні таке джерело нафти як Майкоп, головне уможлиблювала би широку купівлю нафти в Азербайджанській республіці. Та значення Кубані не вичерпується цим. Починаючи з часів Катерини II Кубань відіграла ролю трампліна Росії в покоренні кавказьких народів. В теперішніх умовах Кубань може зіграти ролю або зв'язуючого звена дружніх народів України Кавказу і Казакії або клину в руках Росії, забитого в єдиний фронт поневолених народів. В цьому відношенні події, що розігралися на Кубані в 17-20 рр. стратегічне значення Кубані для України, а також особливість соціальних відносин на Кубані, є чи не найбільш повчальним для наших майбутніх визвольних плянів.

Ісак Мазепа в своїй „Україна в огні й бурі революції“ зазначає, що революція в Україні відбувалася в умовах, коли українська людність на Кубані, ще в більшій мірі як в Наддніпрявщині, була політично й національно невідготовленою до революції. Тут не пустила тоді свого коріння ні одна українська партія, Український рух був сильно ослаблений внутрішньою станом боротьбою козаків (їх нараховувалося понад 40%, а землі тримали майже $\frac{3}{4}$) із т. зв. городовиками, теж виходцями з України, яких нараховувалося до 50%, але позбавлених землі і обмежених в правах. Ця господарська нерівність поруч малої національної свідомости послужила добрим ґрунтом для опертя білогвардійщини на козацтво, а большевиків на іногородців. Хоч Кубанська Законодавча Рада в кінці січня 1918 р. проголошує самостійну Кубанську республіку (на зразок Закарп. Укр. респуб.), а в лютому нібито ухвалює федеруватися з Україною (але це не підтримав відповідно уряд Скоропадського), проте вже в березні 1918 р. змушена була підписати договір з денікінською арією, розташованою тоді головним чином на Дону, про повне підпорядкування кубанського війська генералові Корнілову. Кубань поруч Дону стає скоро опорним пунктом Денікіна й відправною базою для захоплення Криму, південного побережжя України і розгорненого наступу в Україну. В кінці 1919 р., коли до влади на Кубані, в наслідок ослаблення денікінщини, прийшов новий уряд В. Іваниса, було скасовано постанову про спілку з Росією та відновлено співпрацю з Україною і народами Кавказу. Одначе, в березні 1920 р. під тиском большевиків кубанський уряд змушений був

залишити Кубань та перейти в Крим в розпорядження нового ворога України—Врангеля. Тільки на еміграції, після трьохрічного досліду, як підкреслює Ісак Мазепа, кубанський уряд виявив свою готовість спільно з урядом УНР провадити дальшу боротьбу. До того часу провідники визвольного руху Кубані в наслідок особливих обставин того краю обороняли свої крайові та станові інтереси, часто без сумніву, в супереч інтересам України, а отже і своїм дійсним інтересам.

Така позиція Кубані у великій мірі була результатом географічної відірваності Кубані від основних українських земель, а також тому, що Крим, який зв'язує нас з Кубанню, від початку революції не перетворено в український форпост.

Характер політичного розвитку Кубані в минулому лишив нам таке насліддя, коли на еміграції серед кубанців зокрема і сьогодні існує декілька тенденцій в їх ставленні до України. Поруч значної частини кубанської еміграції, що працює в загально-українських організаціях, вважаючи Кубань лише областю України, існують прибічники ідеї проголошення самостійної Кубані, як це в один час було в 1918 р. Серед інших існують тенденції об'єднання Кубані з Україною, але на федеративних правах із забезпеченням станових привілеїв козаків. Також серед деякої частини кубанців на основі станової спорідненості знаходить відгук руху по створенню всекозачої держави — Козакії, куди крім кубанців мали б входити донські козаки, терські, волзькі, оренбурські та калмики.

Такий стан серед кубанців є результатом в першу чергу повної байдужості українських політичних рухів до проблеми Кубані і течій серед кубанців. А тим часом існуюча розбіжність поглядів ослаблюватиме в майбутньому наші позиції в Кубані, як і саму Кубань.

Провідники руху Козакії, намагаючись включити і Кубань, поширюють твердження про існування окремої козачої нації, яка нібито сформувалася ще в давніх часах. Якщо мати на увазі давніші козачі осередки, як напр., донських козаків, треба погодитися, що між останніми й великоросами існують такі великі соціальні, психологічні, культурні і, нарешті в історичній традиції, побутові розбіжності, що спільний фактор мови не обов'язково свідчить про єдність народів великоросів і донців. Всього цього не можна сказати про кубанців, як ще недавніх виходців із Запорізької Січі, що зберегли спіль-

ні українцям всі вищеперелічені фактори. Одначе наше толерування всіх названих протиросійських тенденцій чи рухів на Кубані, в тому числі й руху Козакії, опреділюється лише одним принципом — в якій мірі той рух сприяє поборенню імперіяльних російських сил. Через це ми так довго не поборюватимемо серед кубанців, руху по з'єднанню з Козакією, як довго концепція Козакії протистоятиме російським імперіяльним силам. Якщо ж вона колись втратила б таку властивість, то буде нами рішуче поборювана.

Ось тому, признаючи слушність виступу знаного українського журналіста Лонгіна Цегельського в часописі „Америка“ (передруковано в журналі „Казакія“) в захист концепції Козакії, не можемо визнати слушности його беззастережному „відреченню“ від Кубані на користь Козакії під тим претекстом, що приналежність Кубані до нас розтягало б нашу оборонну лінію з Росією на нові сотні кілометрів. Ми не допустимо, щоб Росія володіла Кубанню: це в корені підривало б безпеку України.

5. КОЗАКІЯ

Безпека основних промислових центрів України, Кубані, Чорноморських баз і союзного нам Кавказу вимагає пильної уваги до розвитку й характеру політичних рухів в басейні ріки Дон, в низов'ї Волги і сумежних землях.

Як відомо, донські козаки, що довгий час були в такій же мірі ні від кого незалежні, як і Запорізька Січ, вели завзяту боротьбу проти російського централізму, виявлену в свій час в повстаннях Булавіна, Разіна тощо. Роля донських козаків в українсько-російських відносинах, починаючи з XVII-XVIII століття була настільки велика, що від позиції Дону у великій мірі залежала сила впливів Росії в її південних колоніях.

1918 р. на Дону, як і серед інших козачих військ, проявилася тенденції відсепарування від Росії. Правда, ці тенденції були ще досить нерішучі, а впливи неділимівських генералів були такі великі, що білогвардійському рухові вдалося скоро опанувати козаків та використати їх в своїх цілях. Характер розвитку політичних сил на Дону і сумежних землях набирає особливо важливого значення тепер. Концепція створення самостійної держави Козакії, що мала б обіймати величезний простір, має немаловажне значення, якщо її розглядати в світлі тези, кинуті в свій час в колі хвильовістів,

про знешкодження головних артерій російської експансії на півдні — басейну рік Дону і Волги. Ця концепція має не лише велике пропагандивне значення, але важлива вона ще й тим, що її реалізація творила б Україні, поруч лівого-білоруського фронту, також правий-козачий фланг та скорочувала б Україні, при існуванні держави Козакії, приблизно на $\frac{1}{3}$ спільний українсько-російський кордон.

На жаль, цей самостійницький рух ще молодий і тому має ряд слабих сторін. Перша — різномірний склад населення не лише за національною, але й за становою ознакою. Самого козачого елемента, як подає Нестор Хименко, в цікавій на факти статті „Україна і Козакія“ („Наше Життя“ ч. 147), на Дону до першої світової війни нараховувалось 42% козаків, на Кубані — 47%, на Тереку 30-40%. Решта були т. зв іногородці або „хахли“, настроєні з тих саме причин, що й на Кубані, вороже до козаків. Переважно це були українські поселенці, по містах і на Поволжі — росіяни. В роки масових репресій козаків за їх категоричну антибольшевицьку поставу процент козачого населення очевидно ще зменшився, але зате виросла свідомість специфіки козачих інтересів та в наслідок тих же процесів, що й на Україні, козацтво у великій мірі перестало бути лише військово-хліборобським станом, а видало із себе технічну і академічну інтелігенцію. Проте, розбудова промислових міст Сталінграду, Ростова, Шахт, Астрахані й інших міст козачого простору ще збільшили різнонаціональний склад цих теревів, а брак потрібної кількості відповідно вихованого в козачому національному дусі інженерно-технічного персоналу й робітництва дуже утруднюватиме опанування цих міст козацькою, за духовим складом переважно хліборобською стихією.

Друга слаба сторона козацького руху — відсутність багатогранних культурних та ідеологічних надбань, брак серйозної політичної і художньої літератури, що утруднюватиме здобуття відповідних впливів навіть серед власного середовища. Відсутність в недавньому минулому тісної співпраці з українським і кавказьким визвольним рухом, без чого, сміємо твердити, ніяка козача самостійність немислима, недооцінювання іногородського елемента (за своїм складом переважно українського) — все це немов би свідчить про недосконалість цього руху.

Одначе, це не знімає з порядку денного важливос-

ти для нас того руху. При умілій політиці носіїв козачого руху щодо українського іногороднього елемента, розвиток подій в цьому обширі міг би піти так, що козача концепція найшла б свою скорішу реалізацію, а опанування промислових центрів було б скоріше досягнене, коли б козачий рух оперся зокрема й на український іногородній елемент як на свого союзника у боротьбі за свою державу і її закріплення. Тільки поєднання цих двох сил дає реальну підбудову козачій концепції, а Україні — союзника в боротьбі і доброго сусіда. Саме тому не можемо погодитися з висновками згадуваної вже нами статті Нестора Хименка. Останній, замовчуючи виявлені неодноразово козаками антиросійські тенденції, і відмовляючи їм в праві називатися окремою нацією, трактує цей самостійницький рух спочатку як польську, пізніше, як німецьку інтригу, винайдений нібито спеціально для ослаблення України. Автор Хименко — діяльний кубанський українець — осуджуючи включення Кубані до Козакії, заодно осуджує і в цілому самостійницький рух козаків, зводячи останніх лише до станової галузки російського народу. Гадаємо, що з погляду українських інтересів, правильніше буде припускати, що кожний народ, чи його частина ліпше знає, до якого кореня вона належать та як має себе називати, тим більше, що нам, українцям, так само дехто відмовляє в цьому праві.

Наша підтримка Козакії, тісний союз українського, кавказького і козачого руху (а можливо в майбутньому і державно політична Унія), спеціальна роля Кубані в цьому союзі та свідомо й активна роля іногороднього українського елемента в цьому обширі, — все це могло б у грядущих подіях цілковито змінити уклад сил в басейні Чорного і Каспійського моря на користь самостійних держав Кавказу, Козакії і України.

6. ПОДОННЯ

Для успішного розвитку козачого самостійницького руху має немаловажне значення всебічний розвиток українського національного руху на наших північно-східних теренах. Для козачого руху це важливо тим, що український рух в цих обширах відрізає у великій мірі підступи Росії до Дону, перерізаючи зокрема основні залізничні лінії, що ведуть з центру Росії на Дон. Ці терени стають для козаків ніби прикриттям перед російським наступом. З другої сторони, опанування нами на-

ших великих північно-східних просторів, розтягнутих полосою між теренами Дону і Росією далеко на схід, було б утруднене, або й унеможливлене, коли б не існувало козачого руху на Дону. Таким чином, існує певна взаємозалежність між розвитком козачого руху— і українського на Подонні.

Значення Подоння для України вияснюється в світлі майбутнього українсько-російського змагання та з точки зору оборони основних українських життєвих центрів— Донбасу і Харкова—перед російським наступом. Як уже раніше згадувалось Москва, непосмівши відрізати Донбасу від України, відрізала ті українські терени, що прикривали Донбас зі сходу аби поставити його під безпосередній тиск російських політичних і культурних впливів. Як подає раніше згадуваний Л. Рудик, за переписом 1931 р. на Подонні (разом з деякими районами Курщини) подало себе за українців в 26 районах понад 80-90% населення, інших 24 районах—50-60%, що разом становили (тільки цих 50 районоів) територію в 43,9 тис. кв. клм., з населенням більше як в 2 млн. українців.

Повернення Україні українських теренів на сході (Подоння й інших районів) та існування дружньої Козакії набагато відсунуло б російські впливи від Донбасу й цим самим гарантувало б безпеку на цей раз української „кочегарки.“ Приналежність Подоння до України означало б розширення однорідних з Україною хлібного й тваринницького району, розширення ринків збуту промислових виробів, а також району, що міг би в якійсь мірі розрядити перенаселеність західних і центральних районів України.

7. ЛІНІЯ СПРАВЕДЛИВИХ ВЗАЄМНИХ ВТРАТ

Лівий флянг України в її змаганнях з Росією творять в першу чергу Білорусь і Польща. Наші взаємні зв'язки з Білоруссю определяють взаємозалежність України й Білорусі в їх змаганнях не лише з Росією, але і в змаганнях з Польщею, коли б остання, всупереч стабілізуючої її державу дружби з Україною і Білоруссю, піддалася, не раз уже дорого оплачуваним, спокусам захоплення білоруських і українських корінних земель.

Незвичайно важливим чинником для України в її боротьбі з Росією є всебічний розвиток добросусідських і навіть воєнно-союзних відносин з Польщею, так само як для останньої важлива наша дружба супроти потенційної німецької небезпеки. Основою для плекання

добросусідських відносин є врегулювання вікового українсько-польського територіального спору. Сучасні західні кордони України, з 1945 р. встановлені відповідними міжнародними актами, в основному справедливо розв'язують давні спори з нашими західними сусідами — Чехо-Словаччиною, Угорщиною, Румунією, а передусім з Польщею.

Встановлений кордон з Польщею по т. зв. лінії Керзона лишає на захід від неї ще значні українські терени, в виразним українським минулим (як напр., Лемківщина, Холмщина) і з чисельним населенням. Одначе на сході лінії Керзона жила так само поважна кількість польських поселенців. Обмін населення між Україною і Польщею в цій війні, хоч і проводився незвичайно жорстокими методами, поклав основу для вичерпання взаємних претенсій до сусідніх територій. Лінія Керзона або теперішній українсько-польський кордон став таким чином лінією максимально-справедливих взаємних втрат. В нашому українському інтересі є бачити Польщу сильною, здібною до оборони перед майбутньою німецькою небезпекою. Наш задалекий рух у бік Варшави завжди спрямовував би погляди поляків в українську сторону, а це взаємно нас ослаблювало б перед лицем російської і німецької небезпеки. В нашому інтересі — постійно мати змогу зосереджувати основну нашу увагу на російську небезпеку та реалізувати завдання, що чекають нас на сході.

З другого боку, ми ні в якому разі не можемо відступити від лінії Керзона на схід, бо це підривало б основу політичної цілеспрямованости і вистачальности України. Це підривало б основу України, як східньої європейської фортеці, бо в противному разі Україна мусіла б захищати своє населення не лише перед російською, але й польською небезпекою.

Приналежність українських західніх земель до Польщі унеможлиблювало б існування політично-сильної Польщі, бо як показав досвід з перед 1939 р., приналежність цих земель підривала в корені устої Польщі та творила з середини держави такий антипольський рух, що це катастрофально ослаблювало Польщу у війні 1939 року. Будучи рішуче заінтересовані в існуванні сильної Польщі ми глибоко переконані, що сучасний стан українсько-польських кордонів кладе серйозну основу для розвитку стабільної, а не кон'юктурного характеру українсько-польської дружби.

Ось тому вважаємо, що наші завдання — всебічно пропагувати міжнародний характер актів УССР з 1945 р. та скріплювати довір'я до сучасних кордонів з Польщею, і так само, до сучасних кордонів з Чехо-Словаччиною, Угорщиною і Румунією, як до незвичайно важливих міждержавних актів.

Значення упорядкування відносин на заході виростають в світлі наших колосальних завдань в південній і східній частині України, щодо створення системи безпеки перед російською експансією та в світлі місії України в східньо-європейському обширі.

8. КАРПАТСКА УКРАЇНА—ЯБЛУКО НЕЗГОДИ І МИРУ

Поряд проблеми польсько-українських територіальних суперечок чи не найважливіше місце в упорядкуванні відносин з нашими західними сусідами належить Карпатській Україні. Стратегічне значення цієї української землі визначається, передусім, тим, що тут рішучо переплітаються інтереси і суперечності чотирьох безпосередніх сусідів: Польщі, Чехо-Словаччини, Мадярщини і Румунії. Всі вони заінтересовані в розподілі українських земель, хоч ці землі і до цього часу були яблуком незгоди між ними. Так, наприклад, в періоді між двома світовими війнами Закарпатська Україна була об'єктом, на якому базувалася польсько-мадярська співпраця, скерована, з другого боку, своїм вістрям проти Чехо-Словаччини, як так само в мадярській політиці —проти Румунії. Політика щодо українських земель згаданих держав була свого часу складовим елементом у творенні Малої Антанги.

В світлі сучасних міжнародних перепетій Карпатська Україна стає об'єктом нового розподілу українських земель, підготовлюваного нашими сусідами, і як така стає важливим ключовим пунктом, падіння якого для нас означатиме початок втрати подальших західних земель.

За угодою польсько-мадярських еміграційних кіл, про яку останнього часу циркулюють уперті чутки, Закарпатська Україна мала б належати Мадярщині, більше того, мадари плекають надію виселити карпатських українців до центральної України. Поділ за цією угодою, звичайно, стає в колізію з подібними ж претенсіями Чехо-Словаччини. Остання, звичайно, не відмовляється від створення Чехо-Словацької держави в старих межах. Та все ж чехо-словацькі кола — є ряд підстав гадати

—не такою мірою хворіють на імперіялістичні маячіння. З огляду на це і на достий скрутну ситуацію Чехо-Словач. в її геополітичному положенні, про що мова йтиме далі, можна сподіватися, що вдається доцільно розв'язати згаданий карпатський вузол.

Традиційна польсько-мадярська приязнь завжди була спрямована, крім українських земель, і проти Чехо-Словацької республіки. Поляки, не мавши змоги самі захопити Закарпатську Україну і Словаччину в 1938-39 році, протегували до цього мадярів. В польській політичній думці пробивалась тоді тенденція послабити або й звести нанівець значення індустріально розвиненої, висококультурної Чехії. Сприяючи мадярам здобути Закарпатську Україну і Словаччину, поляки плекали надію підкорити Чехію своїм політичним впливам. Тоді цього не вдалося здійснити через німецьку агресію, одначе, Польща взяла активну участь в спільному німецько-польсько-мадярському розборі Чехо-Словацької республіки.

Цим пояснюється, що ще й тепер чесько-польські відносини залишаються в глухому куті. Чехо-словацькі кола не співпрацюють з поляками, за винятком сумної слави колишнього чеського ставленика в Карпатській Україні ген. Лева Прхала.

Поряд реальної польсько-мадярської неприязні до чехо-словаків можна назвати ще два моменти, що утруднюють позиції останньої: а) постійна напруженість чесько-словацьких відносин (між двома світовими війнами словаки творили в середині країни сильне опозиційне крило, а перейшовши під час останньої світової війни через етап цілковитої самостійності, творять джерело серйозних внутрішніх суперечностей, що в майбутньому ослаблюватимуть внутрішню стійкість Чехо-Словацької держави); б) майже острівне становище чехів серед німецького етнографічного моря. Довготривале перебування в складі Австро-Угорщини, споконвічна політика німецьких держав германізувати слов'янські народи, нарешті, напад Гітлера в 1938 р.—витворили серед чехів традиційне прагнення опертися на сусідні слов'янські народи.

Ці три раніше згадані моменти серйозно утруднюють політику не лише нинішньої чеської еміграції, але політику майбутньої Чехо-Словацької республіки. Зазначені труднощі змушували і змушуватимуть ЧСР шукати собі союзника на сході, в першу чергу серед найспівзвуч-

чнійшого їхнім інтересам слов'янського народу. Це шукання має свою маркантну історію і зводиться насамперед до опертя на ідеї слов'янофільства, культивованої свого часу хоч би й Шафариком серед чеського і словацького народу. Цим пояснюється сильні русофільські тенденції серед чехо-словаків.

Під час теперішньої большевицької окупації Чехо-Словаччини русофільським симпатіям заподіяно сильного вдару, однак це не означає одночасового послаблення слов'янофільських тенденцій. Мірою наростання нової потенційної німецької небезпеки вони знову будуть зростати і тут, в зв'язку з нинішньою політичною кон'юнктурою, перед українською політичною думкою та публіцистикою відкривається не абиякі можливості розгортання українсько-чехо-словацької співпраці і дружби базованої на слов'янофільських симпатіях чехо-словаків. Розвиток української державности й зріст політично-економічного значення України, безпосереднє межування з Чехо-Словащиною може творити єдино-реальну відтулину для чехо-словацького традиційного слов'янофільства, а на конкретній мові — творити вузол безпеки перед німецькою загрозою та творити рівновагу в східно-центральної Європі шляхом широкої, культурної і економічної співпраці між Україною і ЧСР. Основою цієї співпраці може бути спільне унормування кордонів за єдино-людським принципом — пошанування етнографічних інтересів обох народів.

Значення українсько-чехо-словацької співпраці диктується для нас передусім сильним індустріально-технічним розвитком Чехо-Словаччини, високим матеріально-культурним рівнем населення, широкими впливами чехів і словаків на Заході і в Америці, великими симпатіями Заходу до чехо-словацької проблеми.

Серед українців останніми роками під впливом живої українсько-польської дискусії на сторінках еміграційної преси склалося враження про всеспасеність польсько-української співпраці. На цій дискусії польська сторона збила для себе помітний політичний капітал, лишаючись сама на нівчому незмінених позиціях щодо захоплення українських земель, тим часом з поля нашої уваги майже випала справа українсько-чехо-словацької співпраці. Зв'язки з чехо-словацькою еміграцією — в основному ще зовсім молодою — нав'язані зовсім слабко, тоді як така співпраця перед лицем польсько-мадярського блоку є на часі, а своїми наслідками во-

на могла б принести нам безперечну користь. Чехо-Словацька еміграція, що має на заході не абиякі політичні впливи, цікава тим, що вона остання вийшла з краю, а через це соціально до нас ближча, порівняно, скажімо, з польською, яка советської окупації не знає й тому така легка на ендецькі маячіння творити за рахунок чужих територій державу „від моря до моря“.

В розвитку українсько-чехо-словацьких взаємин лежить основний вузол нашої політики на українському заході, особливо перед лицем загрози для обох народів — можливих польсько-мадярських інтриг, які на даному етапі зводяться покищо до широкої пропагандивної акції, що підготовляє на випадок війни анексію західньо-українських земель.

Серед частини українських кіл, зокрема серед східньої еміграції, помітні деякі недооцінювання значимости для нас західньо-українських земель, а відтак і Карпатської України. Загальна стабілізація міжнароднього становища України немислима, поки приналежність основних етнографічних теренів на українському заході (Закарпатська Україна, Галичина, Волинь), які тепер входять до складу УССР, не буде забезпечена за майбутньою самостійною Українською державою. В цьому пляні чи не найважливіше значення має Закарпатська Україна — як найдалі висунена в західньо-південному напрямку українська область. Вона є важливим пунктом нашого лівого флянгу в протиросійському оборонному фронті, який, на випадок нашої поразки, творить останній, прикритий Карпатами, оборонний протиросійський вал.

Приналежність до України значного відтинку Карпат та наявність величезної індустіальної бази в Південній Україні дозволяє відповідно розширити систему інтенсивного економічного життя на заході України, тим більше, якщо мати на увазі тутешні водно-енергетичні, лісові й інші ресурси. Приналежність Закарпатської України до нашої держави дозволила б нам нарешті, зміцнити вплив української держави в середній Європі, поживавила б торговельні стосунки з Європою, а передусім відкрила б нам безпосередні українсько-чехо-словацькі стосунки, так важливі для обох народів.

В цьому пляні не маловажне значення має розвиток діяльности наших західньо-українських громадських і політичних товариств і рухів серед кількасоттисячної карпатської еміграції в Америці, що має великі матері-

яльні можливості, але національно мало свідомі. Варт особливо підкреслити, що залучення після першої світової війни Закарпатської України до складу Чехо-Словаччини відбулося великою мірою завдяки голосові і діяльності закарпатської еміграції в Америці. Тепер же еміграція, керована з свого центру в Пітсбурзі, в значній своїй частині — під впливом втрати Чехо-Словаччиною колишнього свого значення та незадовільної в свій час чеської політики до Карпатської України — кинулася в другу крайність — орієнтації на Мадярщину.

Мадярські симпатії закарпатської еміграції становлять серйозну небезпеку, бо їхній голос у майбутніх подіях може спричинитися до реалізації мадярсько-польської угоди про розподіл українських земель — перешкодити стабілізації української держави та українсько-чехо-словацькому сусідству і дружбі. Однак, доля Закарпатської України залежатиме передусім від становища української справи на міжнародньому форумі як цілості.

Якщо дотепер Закарпатська Україна була вузлом гострих суперечностей між згаданими країнами, то по звільненню від большевизму ця частина України може стати стабілізуючим чинником в цій частині Європи. Колонії завжди були предметом незгоди, самостійні держави — чинником упорядкування і стабілізації відносин. Закони імперіялістичної фази у внутрієвропейських взаєминах відходять у минуле, а з ліквідацією Советського Союзу вони будуть поховані остаточно.

(Закінчення в наступному числі)

Тимчасові висл ди дискусії про соціалізм

(Подаємо відгук автора, який сам є безпартійними, але уважно стежить за нашим політичним життям)

Від довшого часу ведеться на сторінках української преси завзята дискусія про напрямні майбутнього соціально економічного ладу нашої країни (на випадок загибелі того ведмеда, що його шкуру сподіваємося колись таки успадкувати). Найбільшого розмаху досягла була дискусія в минулому році. Тоді викристалізувалися в дискусії доволі ясно дві супротивні течії: концепція соціалістична та концепція антисоціалістична. В останніх місяцях дебати трохи притихли, бо противники, задекларувавши свої переконання, залишилися кожний на своїх позиціях.

Здається нам, що незакінченої дискусії не годиться залишати в цьому стані. Для загальної користі всіх учасників варто, щоб діалог продовжувався, навіть як би нікому нікого не вдалось „переконати“.

Спробуймо підвести підсумки дотеперішнього обміну думок:

а) Практичні розходження показалися менші, як навіть можна було чекати. Бо з одного боку анти-соціалісти не оспорюють, що після падіння большевизму тяжка індустрія муситиме залишитися колективною власністю та що Україна не обійдеться без елементів центрального державного економічного планування. А з другого боку соціалісти погоджуються з konieczністю деколективізації села та з відродженням приватної власності та ринкової, вільно-конкурентційної системи в торгівлі, ремеслі та дрібному й середньому промислі (головно на секторі виробництв споживчих дїбр.) Ось практична програма, що на неї погоджуються всі. Якщо згода

досягнена в основних справах, тоді дискусія повинна пересунутися із принципіальної площини у площину **міри й доцільности**. Бо практична постановка проблеми виглядатиме в Україні не: „за, чи проти, соціалізму?“, „за чи проти, капіталізму„ — але: „яка доза соціалізму й яка доза капіталізму?. Ми певні, що вже нині можна б на цій базі устійнити конкретні пропозиції спільної, всенациональної, компромісової соціально-економічної програми для української державної політики в майбутньому — як би по обох на перешкоді не стояло часто доктринерське верхоглядство та „престіж“.

Для порівняння даємо дві цитати до цієї самої теми із еміграційного органу російських соціалдемократів-меншовиків („Социалистический Вестник“ ч. 1 1948): „Скасування системи каторжного соціалізму не означає впровадження в Росії якогось правдивого соціалізму. Щодо цього ми ані самі себе, ані інших не дуємо. Система, яка зложиться, не може бути означена одним терміном. В ній панівною формою господарства на селі буде мабуть індивідуальна. Велика індустрія та транспорт будуть державні, частинно муніципальні. Приватній ініціативі та приватному господарству буде дана змога розвиватися, особливо в тих ділянках економіки, де держава працювала досі невольничим трудом. Притягнений буде чужинний капітал... В роки НЕП'у Ленін бачив співіснування 5 різних економічних систем у Росії. В майбутньому дійсність знову буде занадто складна, щоб її можна було назвати одним простим терміном.“ (Із статті Д. Даліна). Друга цитата: „Удержавлення перестало бути для теорії соціалізму всецілющим ліком проти всіх зол, а стало проблемою доцільности. Регуляція господарського життя в інтересі трудящих не перечить збереженню приватної ініціативи та приватного володіння.“ (Із статті Б. Саптра).

б) Поділові лінії між соціалістами та несоціалістами не покриваються із територіальними групами „східняків“ та „західняків“. Соціалісти та несоціалісти є між одними й другими. Зокрема приходиться констатувати факт, що саме з-поміж т. зв. „східняків“ вийшло найбільш радикальні опоненти соціалізму. Дехто хотів би представити справу так, що в підсоветських людей є сильне (психологічно зовсім зрозуміле) відштовхування від **назви та слова „соціалізм“**, але без ніякої іншої позитивної соціально-економічної програми. Ні, воно не так. Хто читав статті та дописи, друковані напр., на сто-

рінках часопису „На чужині“, той легко міг спостерігати, що в багатьох „східняків“-несоціялістів є виразно скристалізована концепція української економічної політики. Цю концепцію можна б умовно назвати найкраще іменем „нео-неп'у“. Інше діло, що цим концепціям, що до них люди прийшли самотужки, бракує загальне теоретичне обґрунтування. В підсовєтській дійсності жодна інша школа соціально-економічного думання, крім офіційної, не могла розвиватися. Тому наші соціялісти, що базуються на готовій доктрині маркзиму, в сучасних дискусіях часто роблять враження людей краще теоретично озброєних, як їхні противники. Можливо, що при конфронтації із досягненнями модерної світової соціологічної та економічної думки, показалося би, що ця духовна зброя українських соціялістів теж перестаріла та страшенне одностороння... Але для цього потрібне було б поважне духове зусилля збоку опонентів соціялізму (хоч би ознайомлення із передовою соціологічною та економічною літературою Заходу), що його вони досі не вчинили.

в). Чи дискусія дозволяє робити якісь висновки, яке становище до цих справ займе народ на Рідних Землях?

В партійних спорах еміґрації часто люблять різні групи оперувати тією „невідомою величиною“, що нею є „воля народу“ на рідних землях, зокрема на території старої підсовєтської України. „Маси за нами!“ „Народ ніколи не стерпить повороту до капіталізму!“ Або навпаки: „Весь народ в Україні ненавидить соціялізм та прагне привернення приватної власності!“ Все це примітивні узагальнення, ще не відповідають незмірно складнішій дійсності. Справжня ситуація виглядає на Радянській Україні так: під плівкою поверхової нівеляції, що її більшовики досягли своїм терором, знаходимо в зародковому стані виразні протиріччя ідеологій та соціально-політичних настанов. В майбутньому — може по короткому періоді всенароднього протисовєтського зриву — населення України, ота мітична величина „Народ“, напевно не розвиватиметься однопямно, але відбудеться процес прискореної клясової, партійної, світоглядкової диференціяції; ніяка течія „всього народу“ не матиме за собою. Існування на еміґрації різних груп і таборів дозволяє в загальних рисах передбачати, які течії в майбутньому проявляться на рідних землях. Зате дуже тяжко, якщо не неможливо, вже тепер устійнити май-

бутню приблизну силу реляцію різних течій в Україні; це залежатиме від ряду моментів, які вихоплюються з-під усякої національної прогнози. Тільки одне вважаємо за абсолютно певне: українське прийдешнє це не „безкласова“ ідіяля („без хлопа й без пана“), ані тим менше „солідаристична“ утопія націоналістів (якої вони не можуть підкріпити ні одним конкретним прикладом із усієї досьогочасної історії людства). Всі нації й держави, в цьому числі й наймогутніші та найкультурніші зростають в огні внутрішніх конфліктів інтересів людей. Буття чи небуття України, як і всякої іншої нації, залежатиме від того, чи неминучі внутрішні конфлікти відбуватимуться в рямцях українського державного правопорядку, чи навпаки, ці конфлікти розвалюють відсередини молодий і неустабілізований український державний лад... Тому вже тепер треба вчитися мистецтва практичних державницьких компромісів (що нічого спільного не має з опортунізмом думки й чину), зокрема також у спорі між соціалізмом та лібералізмом.

г). **Причин до проблеми „суспільство й наука“.** Ми показали вище, що практичні розходження між українськими соціалістами та несоціалістами не є сьогодні надто великі. Те, що роз'єднує людей, це найчастіше „доктринерство“, себто різні противенства теоретичних засновків та, якщо так можна висловитися, „історіософічних перспектив“. Через це соціалісти та несоціалісти, коли вони навіть говорять про одну річ та виходять від однакових фактичних даних, не можуть порозумітися, бо вони мислять різними категоріями.

Фундаментальним моментом у думанні соціалістів є переконання про природну перевагу пляново-колективістичного ладу над приватно-власницьким і ринковим; переконання про те, що „соціалізм“ являється нашим ступнем історичного розвитку, як „капіталізм“; переконання про те, що еволюція від капіталізму до соціалізму являється неминучою, отже діло йти може тільки про темп й методи... Все це приймається, як апіорні, неспірні істини, що над ними соціаліст уже навіть не думає. Очевидно аналогічні апіорні структури можна б виявити також у мисленні прихильників капіталізму.

Саме тут відкривається велечезне, плідне поле праці для соціалістичної та економічної наукової думки. Від науки не належить сповідатися неможливого: що вона дасть абсолютно певні рецепти, як збудувати рай на землі. Наукова метода має дуже виразні межі свого за-

сягу й чим докладніше наука в цих межах тримається, тим краще. Найбільший, мабуть, соціолог нашого століття, Макс Вебер, окреслив ці межі науки так: Наука показує те, що є, що реально існує; крім цього наука з меншою чи більшою дозою правдоподібності може передбачувати гіпотетичні розвідки майбутнього, зате ніколи (наука) не може сказати людині, що вона людина повинна робити, як вона в даній конкретній ситуації мусить рішитися, бо це останнє єсть область людської свободи та людської відповідальності. Напр. наука може дати лікареві діагнозу стану хворого, але наука не може лікареві підказати, що він має робити, коли напр. операція сполученна із ризиком: це вже не справа наука, але індивідуальної відповідальності й сумління. Об'єктивізм правдивої науки нейтральний до людських вартостей, ідеалів, прямувань. Саме тому здобутки науки можуть бути використані для різних цілей та однаково на добро, як і на зло. В цьому слабкість, чи радше односторонність наукового думання, але в цьому рівночасно його величезна сила. Понад межі усіх суб'єктивних і групових „ідеологій“ та пересудів, створює наука плятформу об'єктивної, річевої дискусії, безперервного обміну ідей. Наука допомагає перемагати дектринерську обмеженість, безкритичну наївність примітивного емпіризму та догматизму. Наукове пізнання не може змінити практичного рішення в конкретних ситуаціях. Але наукове пізнання дає ті широкі горизонти, що в них щойно можливі є на правду великі й відповідальні практичні потягнення.

Годі було чекати від українських учених економістів, що вони „погодять“ визнавців колективізму та приватної власности, годі теж було від них чекати програми ідеального майбутнього соціально-економічного ладу України. Але те, що українські вчені економісти могли й повинні були зробити в дискусії довкруги проблеми соціалізму: підняти дискусію на вищий рівень, негайно відкинути убік виразно утопійні міркування певних дискутантів, видвинути й сконцентрувати увагу на засадничих пунктах, піддати критиці різні „самозрозумілі“, апріорні засновки протилежних концепцій, притягти досвіди та досягнення світової соціологічної та економічної науки. Все це не сталося. Якщо не помиляємося, навіть ні один з наших учених економістів—а маємо їх цілий ряд—не зволив „понизитися“, щоб забрати слово в дискусії, що продовж місяців хвилювала

широкі кола еміграційної громадськості та що в ній економісти, здавалось би, повинні бути найбільше компетентні. Чим пояснити таку дивовижну поставу науковців? Чи бояться заваляти „чистоту риз“? Чи дають вони такою пасивністю доказ, що вони, застрягли у дрібному „причинкарстві“, безпомічні в обличчі проблем реального життя? Брак громадянської відповідальності та цивільної відваги? Не вміємо відповісти.. У всякому випадку результати виглядають так: Велика дискусія про соціалізм, надзвичайно цікава у своїх початках, позбавлена фахового, наукового „вістря“ та ведена не фахівцями, доволі скоро застрягає на „мертвих точках“. Нормальний розвиток громадської думки нидіє без допливу наукового „гормону“. А громадянство, очевидно, мовчки утверджується у своєму старому переконанні, що наука це щось страшенно „далеке від життя“, непотрібний люкеус для вжитку кількох чудаків.

Л. — Р.

Апологети писаризму

(До проблеми культурної революції)

Примітка редакції. Цикль памфлетів М. Хвильового „Апологети писаризму“ був повністю (кільканадцять розділів) опублікований лише один раз у „Вістях ВУЦВК“ (додаток „Культура і побут“ за 1626 р.) Цей цикль являє собою оборону (ведену методом контрастуву) проти „червоної просвіти“, як назвав Хвильовий своїх супротивників, тих українських публіцистів, що старались виконати й перевиконати накази Кагановича щодо ідейного і політичного розгрому хвильовизму.

Зайвим було б виправдувати деякий наліт совєтської гермінології в цих памфлетах, викликаний потребою не так маскуватися, як в умовах диктатури компартії перемоги її і прочистити шлях для реальної перемоги української культури над силоміць накидуваною російською.

„ДАЙОШ“ ПРОЛЕТАРІЯТ!

... Розв'язуючи проблему ідеологічної організації літературних сил, ми знову викидаємо бойове гасло: „ДАЙОШ ПРОЛЕТАРІЯТ!“

Але, на жаль, і це гасло не всі однаково розуміють. Тов. Пилипенко, наприклад, радить нам (чому не собі—Алах його знає!) якимось там „зв'язуватись“ з робітничою масою, йти до неї, йти так би мовити „в народ“. Тов. Щупак, повіривши комусь, що його виступи є ознака великого масштабу Щупакового світогляду, киває в журналі „Життя і Революція“ (ч. 12. 1925 р.) на димар Бродського; мовляв, „дайош“ пролетаріят! Академія Наук радить нам листуватись (пробачте, ваша світлість, але кажуть, ви листуєтесь) з якимсь там справжнім робітником із справжнього Донбасу, що має довгі вуса і най-

щирішу українську стрічку. Словом, кожен по-своєму розуміє це бойове гасло.

Ну, а як же ми? Що ж ми? О, ми розуміємо, де заховано, як кажуть німці, собаку. Все, що ви пропонуєте нам, вельмишановні, є ні більш, ні менш, як паліатив. Втягувати пролетаріят таким чином в українську культуру ви будете до самісінького другого „пришествія“. **Ми «требуємо» (по українськи «вимагаємо») серйозно поставитись кому це слід до українізації пролетаріяту.** На димар Бродського ми кивати не будемо.

Але що ж нам заважає перевести дерусифікацію робітництва? Адже відповідна постанова компартії є. Тут дозвольте „почастувати по башке“ російського міщанина бо він (безсмертний) і є головною перешкодою. Хіба ви не чули' як він хікікав на протязі нашої дискусії: мовляв, „перегризлись хохли“.. Ми говоримо про нього, про російського міщанина, якому в печінках сидить оця українізація, який мріє про „вольний город Одесу“, який „із скрежетом зубовним“ вивчає цей „собачий язик“, який кричить в Москву: „Гвалт, рятуйте, хто в Бога вірує!“, який чуває, що губить під собою ґрунт, який по суті не менший (коли не більший) внутрішній ворог революції за авто-кефально-столипінський „елемент“. Цей сатана з тієї ж самої бочки, що й наш куркуль. Саме він і є головною перешкодою до дерусифікації робітництва.

Отже наше друге завдання (коли перше—передати комбінацію з трьох пальців на одруби)—ошарапати „по башке“ російського міщанина. Тов. Щупак в своїй талаповитій статті майже в кожному рядку згадує „мистців-пролетарів“. Це, звичайно, похвальна звичка, але де він їх набрав — наш „давніший“ марксист так і не признається. Мовляв, „ага, в тебе нема!“ Припустім, що тов. Щупак перехитрив нас, киваючи на димар Бродського. Але хіба справа в цьому? Хіба, затагнувши якийсь п'яток робітників у „Гарт“ чи то „Плуг“, ми розв'язуємо питання? Справа не в плужансько-гартованських „артистах“ (за термінологією Леніна), **справа в тому, який „соціальний ґрунт забрала культура, справа в тому, чи контролює її пролетаріят і безпосередньо масою і через свій авангард.** Цього не розуміє тов. Щупак, як і його харківський патрон, і не розуміє саме через свою, вибачте за вираз, „марксистську короткозорість“. Інакше він покинув би „лепетати“ щось про „плеяди мистців-пролетарів“ та „культурний ренесанс“. Замість того, щоб вит-

рачати енергію на організацію в Києві димаря Бродського, тов. Щупакові слід піти в якийсь робітничий профсоюз і українізувати його верхушку. Вже час зрозуміти наше гасло „дайш пролетаріят“ так, як того вимагає дана політична ситуація.

Українізація з одного боку, є результат непереможної волі 30-мільйонної нації, з другого—це єдиний вихід пролетаріату заволодіти культурним рухом. І коли цього не розуміє російський міщанин, що сидить в робітничих клюбах, у відповідних культурно-правових установах, то перше бойове завдання для тов. Щупака—це допомогти йому. Треба, нарешті, переконати цього міщанина, що все одно йому прийдеться передати «бразди правління» у більш певні руки, все одно він скоро опиниться без бази і примушений буде остаточно капітулювати. Його «лебедіная песня пропета».

Отже розпускайте тов. Щупаче, «Плуг» та злазьте скоріш на якусь командну висоту в робітничому профсоюзі, бо дерусифікація робітництва є перша і найголовніша передпосилка до розв'язання проблем ідеологічної організації літературних сил. Досить «разговорчіков!» «Дайш пролетаріят!»

МОСКОВСЬКІ ЗАДРИПАНКИ

«Если русские могут гордиться несколькими поэтическими именами, они первоначально обязаны этим соприкосновенности своей истории к истории Европы и усвоенным у Европы элементам жизни».—Что же касается малороссиян, то смешно и думать, чтобы из их поэзии могло теперь что-нибудь развиваться. Двинуть ее (малороссийскую поэзию) возможно только тогда, когда лучшая благороднейшая часть мароссийского населения оставит французский кадиль и снова примется плясать трепака и гопака.»
В. Г. Белинский.

Цією красномовною й пінкатною цитатою ми зовсім не думаємо обвинувачувати Белінського в шовінізмі, ми цим хочемо підкреслити, якою ненавистю до української поезії просякнута було ту літературу, що в ній радять нам учитись наші москофіли. Це зовсім не значить, що ми цю літературу не любимо, а це значить, що ми органічно не можемо на ній виховуватись. А в тім ми жартуємо: ми й не для цього наводили цю цитату: ми

хочемо сказати тільки, що т. Б. помиляється, — Белінський „зробив помилку“ не лише „проти Шевченка“. Він зробив її „проти“ всієї української літератури. Отже раніш, ніж радити „нашим критикам“ в претенсійній брошурі „почитати Белінського“, йому б самому не завадило при нагоді сходити до якоїсь московської книгозбірні.

Це—як вступ, що мусить з місця в кар'єр шпигнути нашого москвофільського „європенка“.

Отже ще раз: в данній брошурі нас цікавлять не ті тези, що варіюють пилипенківський меморандум, нас цікавить „європенкова“ порада нашої молоді вчитись у росіян.

Дозвольте перш за все відрекомендувати вам „погляди“ того москвфіла, що „имаєт жительство в городе Москве“. На його погляд „життя сучасної України якое на два три роки запізнюється проти московського“. В цьому він ніколи не сумнівається, бо він, перш за все, розглядаючи якоесь явище, турбується: де ж паралель? Де ж цьому явищу ідентичний факт чи то фактор „у московському житті“. Хвильовий виступав? Ага, — Воронський! Не годиться? Ну, так тоді хай Воронський буде Кость Буровій. Так і написано в інформації, присланій з Росії „Кость Буровій—український Воронський“. Пільняк? Ага, у нас є Хвильовий! Не годиться? Та що ви, от історія! Ну, так тоді хай буде Всеволодом Івановим Копиленко. „Американці“ Досвітнього? Прекрасно, у нас у Москві є Сінклер... Чи то пак перекладено на російську мову, що по суті одне і те ж: ви ж все одно не вчитеся по-англійськи. Напостівщина? Ага, у нас „плуг“. Воронщина? Прекрасно, найдемо й „Гарт“!

Ми цим не хочемо заперечувати того, що Хвильовий — „українізований Пільнячок“, Боже борони, навіть навпаки, що ті чи інші явища „життя московського“ мають відповідні відзеркалювання в сучасному житті України. Ми цим хочемо підкреслити, як наші москвофіли вульгарно спрощують цю методу, до якого абсурду вони докукурікуються, коли пропонують нам російський крам, російську школу: мовляв ідіть туди, там маємо прекрасні переклади творів світових письменників“ (так і написано в брошурі), нібито ми про це чуємо перший раз, ніби ми такої геніяльної літератури не можемо й у себе „утворити“. Скажіть будь ласка, яка мудрість: переклади чужу річ і потім задавайся!

Не туди б'єте, товаришу! Перекладами не заманите.

Не заманите навіть оригінальною літературою, бо сьогодні, коли українська поезія сходить на цілком самостійний шлях, її в Москву ви не заманите ніяким „калачиком“. Не знайдете ви паралелів у „московському житті“ і нашій дискусії. І це зовсім не тому, що той чи інший учасник українського диспуту талановитіший за того чи іншого російського (Боже борони!), а тому, що українська дійсність складніша за російську, тому що перед нами стоять інші завдання, тому, що ми молода кляса молодої нації, тому що ми молода література, яка ще не мала своїх Львов Толстих і яка мусить їх мати, яка не на „закаті“, а на відродженні.

Звичайно, розвиток культури „визначають економічні відносини“. Але в тому то й справа, що ці відносини не зовсім „однакові в обох країнах“. Вони однакові, оскільки вони однакові в світовому хазяйстві і оскільки це потрібно для єдиного фронту проти буржуазії. Українська економіка — не російська економіка і не може бути такою, хочби тому, що оскільки українська культура, виростаючи із своєї економіки, зворотньо впливає на останню, остільки і наша економіка набирає специфічних форм і характеру. Словом союз все таки залишається союзом, і Україна є самостійна одиниця. Радимо т. Б. приїхати сюди і уважніш придивитись. Боїмось тільки, що закричить він: „гвалт“! Бо й справді: Малоросія вже одійшла „в область преданій“. Ми під впливом своєї економіки прикладаємо до нашої літератури не „слов'янофільську теорію самобутности“, а теорію комуністичної самостійности. Правда, ця теорія наших москвофілів „європенків“ може налякати, але нас, комунарів, вона зовсім не лякає і навіть навпаки. Росія ж самостійна держава? Самостійна! Ну, так і ми самостійна.

Отже оскільки наша література стає, нарешті, на свій власний шлях розвитку, оскільки перед нами стоїть таке питання: на яку із світових літератур вона мусить взяти курс.

У всякому разі, не на російську. Це рішуче і без всяких застержень. Не треба плутати нашого політичного союзу з літературою. Від російської літератури, від її стилів українська поезія мусить якомога швидше тікати. Поляки ніколи б не дали Міцкевича, коли б вони не покинули орієнтуватись на московське мистецтво. Справа в тому, що російська література тяжить над нами в віках, як господар становища, який привчив нашу

психіку до рабського наслідування. Отже, вигодувати на ній наше молоде мистецтво — це значить затримати його розвиток. Ідеї пролетаріату нам і без московського мистецтва відомі, навпаки — ці ідеї ми, як представники молодої нації, скоріш відчуємо, скоріш виллемо у відповідні образи. Наша орієнтація — на західньо європейське мистецтво, на його стиль, на його прийоми.

Тов. Б. гадає, як і кожен москвофіл „європенко“, що ми, „з огляду, досягнень російської післяреволюційної літератури, топчємось десь далеко позаду“. Цього б ми не сказали, бо ж не халтура Гладкових та інших новоявлених Львов Толстих буде конкурувати з нашою молоддю. Але справа не в цьому. Що це доказує? Те, що ми не утворили ще геніяльних речей. Це доказує, що коли нас, молодих, вже зараз рівняють із „старими“ росіянами, то очевидно нічому вже нам учитись у них. Очевидно, „в конечном счете“ вони пасуть задніх. Що таке Європа, ми знаємо, знають це й наші читачі. І коли т. Б. досі не знає, то хай приїжджає до Щупака чи то Пилипенка — вони йому розкажуть.

Дуже цінне побажання прислав нам на Україну Б.: мовляв, учись європейських мов, бо „лише тоді будеш цінним „енком“. Справедливо він обурюється й проти Зерова: мовляв, чому не знаєш ще киргизької! Шкода тільки, що він не спитав, скільки мов знав його московський господь-бог, В. Белінський. А знав він от скільки жодної! Правда, пікантно, дорогий товаришу „європенко“. Але що це значить. А це значить, за вашою кваліфікацією, Белінський „не годиться в провідники до Європи“. Хто це не годиться? Белінський? Та ви ж нам допіру радили в нього вчитися? Де ж тут логіка?

Але справа і не в цьому. Тов. О. страшенно на нас обурюється: мовляв, замовчуємо „значення російської літератури“. Він так і пише: „Я не буду замовчувати свого обурення“ і т. д. Він з обуренням інформує нас заднім числом із своїх московських задрипанок, що Достоевський заволодів думкою цілої Германії, що“.. і т. д. В ім'я російської літератури він готовий уже штовхати нашу молодь в достоевшину.

От так „європенко“. Де там він у Москві побачив „процес літературного відродження“ — хто його знає. Але таки він ніяк не второпає, чому московське мистецтво сьогодні не може переживати „процесу відродження“ і чому нам не можна наслідувати Достоевського. Що російська література є одна з найкваліфікованіших

літератур — це так. Але наш шлях не через неї. Коли сьогодні московська література це ті джерела, з яких черпають „європенки“, то завтра вони визнають, що М. Зеров незрівняно вище стоїть в своїх перекладах російських Жуковських (див. рецензію проф. Білецького). Нарешті вони визнають, що кінець прийшов не тільки „малоросійщині, українофільству і просвітянству“, але й задрипанському москвофільству.

Досить „фільзофствувати“—„дайош“ свій власний розум! Коли ми беремо курс на західньо-європейське письменство, то не з метою припрягати своє мистецтво до якогось нового заднього воза, а з метою освіжити його від задушливої атмосфери позадняцтва. В Європу ми поїдемо вчитись, але з затаєною думкою — за кілька років горіти надзвичайним світлом. Чуєте, москвофіли з московських задрипанок, чого ми хочемо? Отже — смерть достоєвщині! „Дайош“ культурний ренесанс!

Нашій статті *finis*. Апологети писаризму ще раз пройшли перед нами. Але що ж таке писаризм. Писаризмом ми називаємо те явище в нашому житті, що його виховують писарі від мистецтва. Цей оригінальний апарат бере на себе місію паралізувати волю активного суспільства. Писаризм це є брунька від масовизму, це є рідний брат дрібної буржуазії.

Точка.

РС. Пробачте: ми так і забули про кримінальну справу з літератором Миколою Хвильовим.

Отже просвітянська публіка страшенно нервується: мовляв, парвеню і — на тобі — „потрясає основи пролетарської літератури“ Отже, треба, нарешті, розшифрувати цю таємну особу. Подивимось, що він тоді заспіває. Словом, почтенні громадяни нашої республіки скоро будуть читати таку афішу:

„Увага! Увага! Увага!

На днях буде знято „чорну маску“ із всеукраїнського чемпіона полеміки Миколи Хвильового (вхід безплатний)... хоч знято буде, правда, і не по правилах циркової боротьби, бо, як відомо, машкару тоді знімають, коли супротивника положено на дві лопатки, тут маємо навпаки: спершу знімаємо, а потім положимо“

Примітка рукою Хвильового на афіші:

„Даремно турбуєтесь: не положите і знявши... А втім може й є рація: недарма я думаю тікати за кордон“.

Подасмо ціну одного примірника журналу

в Німеччині	1	НМ
в Бельгії	20	фр.
у Франції	40	фр.
в Англії	2	шл.
в Америці	40	цят.

**„НАШІ ПОЗИЦІЇ” орган Центрального Комітету
Української Революційно-Демократичної Партії**

Редагує Колегія